

POLIISIN VIRKA-APU MIELENTERVEYSLAIN 31 §:n MUKAAN

Tarkastelussa virka-avut Pohjanmaan poliisilaitoksella

Alexi Rajamäki

10/2019

Tiivistelmä

Tekijä Rajamäki Aleksi	Tutkinto Poliisi (AMK)
Julkaisun nimi Poliisin virka-apu mielenterveyslain 31 §:n mukaan. Tarkastelussa virka-avut Pohjanmaan poliisilaitoksella.	Julkisuusaste Julkinen
Ohjaaja Potila Pauliina	Opinnäytetyön muoto Tutkimuksellinen opinnäytetyö
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opinnäytetyössä käsitellään mielenterveyslain 31 §:n mukaista poliisin virka-apua. Lähemmin tarkastelussa on Pohjanmaan poliisilaitoksen käytäntö sekä virka-apujen määrä vuosina 2017-2019 (5.9.19 asti). Lukumäärätiedot on rajattu Etelä-Pohjanmaan alueelle ja 31 §:n 1 momentissa säädettyyn kuljetuksessa avustamiseen.</p> <p>Opinnäytetyössä käydään lyhyesti läpi poliisin virka-apu sekä vähän laajemmin selostetaan, mitä on mielenterveyslain 31 §:n mukainen virka-apu. Aineistona Pohjanmaan poliisilaitoksen käytännön selvittämisessä on käytetty PolStat:sta ajettuja tilastoja ja Pohjanmaan poliisin käyttämää ohjeistusta sekä tilannekeskuksen komisarion haastattelua. Opinnäytetyössä on mietitty vaihtoehtoisia tapoja hoitaa M1-potilaan kuljetusten avustaminen, ja tarkastelussa ovat olleet yksityiset turvallisuuspalvelut ja ensihoitopalvelu. Ensihoidon osalta on haastateltu myös Vaasan sairaanhoitopiirin ensihoidon tulosityksikön kenttäjohtajaa.</p> <p>Tutkimuksen tuloksena on selvinnyt, että nykyisin voimassa olevaa mielenterveyslakia on useaan otteeseen ollut tarvetta muuttaa ja valmisteilla on edelleen itsemääräämisäädännön kokonaisuudistus. Mielenterveyslain mukaiseen virka-avun pyytämiseen tarvitaan edelleen virkasuhteinen lääkäri, mutta MI-lähetteen voi kirjoittaa myös ei-virkasuhteinen, mutta laillistettu lääkäri.</p> <p>Pohjanmaan poliisilaitoksella virka-apupyynnötkäytäntö toimii suhteellisen hyvin. Virka-apupyynnöitä tulee päivittäin, mutta suhteellisesti niitä on muihin poliisin tehtäviin nähden vähän. Alueen pitkät välimatkat voivat kuitenkin sitoa poliisipartiot pitkäksi aikaa tehtävään. Terveyskeskuksissa tapahtuva henkilöstön vaihtuvuus on myös hieman ongelmallista. Tarvitaan yhteistyöpalavereja ja koulutustilaisuuksia.</p> <p>Vaihtoehtoisesti kuljetusten turvaamista ei nykykäytännössä voi jättää yksistään ensihoidon vastuulle, sillä ensihoidon pääasiallinen tehtävä on potilaan tasokas hoito tapahtumapaikalla ja kuljetuksen aikana. Yksityisen turvallisuuspalvelun käyttäminen on myös perustuslailla kielletty merkittävää julkista valtaa sisältäviin tehtäviin.</p> <p>Ei ole tarkoituksenmukaista yksityistää poliisin toimintaa, mutta M1-potilaiden kuljetusten avustamisessa voisi lain muutoksella löytyä mahdollisuus käyttää myös yksityisiä palveluita, ja täten vapauttaa poliisien resursseja muihin tehtäviin. Se vaatisi kuitenkin myös laajaa koulutusuudistusta ensihoitopalveluille ja yksityisille turvallisuuspalveluille.</p>	
Sivumäärä 46+ 7 liitesivua	Tarkastuskuukausi ja -vuosi 10/2019
Avainsanat virka-apu, mielenterveyslaki 31 §, julkinen valta, Pohjanmaan poliisilaitos	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	3
1.1 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoitteet	3
1.2 Tutkimuksen rajaaminen ja tutkimusmenetelmät	4
1.3 Aikaisemmat tutkimukset	5
2 POLIISIN TEHTÄVÄT JA VIRKA-APU	6
2.1 Poliisin tehtävät	6
2.2 Virka-apu	8
2.3 Poliisin virka-apu	9
2.4 Virka-apupyynnön muotovaatimukset.....	9
2.5 Virka-apu toimivaltuuksien näkökulmasta	10
3 MIELENTERVEYSLAIN 31 §:N MUKAINEN VIRKA-APU	11
3.1 Mielenterveyspotilas ja hoito tahdosta riippumatta.....	12
3.2 Poliisin velvollisuus antaa virka-apua	13
3.2.1 Mielenterveyspotilaan väkivaltaisuus tai muu vastaava syy	14
3.2.2 Virka-apu potilaan palauttamiseksi sairaalaan tai saapumatta jättäminen	14
3.3 Tarkkailulähete ja sen laatiminen.....	15
3.3.1 Mielenterveyslain muutosten vaikutukset tarkkailulähetteen laatijaan.....	15
3.3.2 Nykyinen käytäntö tarkkailulähetteen laatimisessa	17
3.4 Päätös virka-avun antamisesta	17
4 VAIHTOEHTOINEN TOIMIJA	18
4.1 Ensihoitopalvelu.....	19
4.1.1 Ensihoitopalvelua koskeva lainsäädäntö	19
4.1.2 Tahdonvastainen hoitoon toimittaminen	20
4.2 Yksityiset turvallisuuspalvelut	20
4.2.1 Taustaa.....	21
4.2.2 Poliisien säilyttämien henkilöiden kohtelu.....	22
4.3 Itsemääräämislainsäädännön uudistaminen	24
5 AINEISTON ANALYSOINTI.....	27
5.1 Pohjanmaan poliisilaitos	27
5.1.1 Tilastot.....	28

5.1.2 Virka-apupyynnön eteneminen.....	30
5.1.3 Tilannekeskuksen komisario Pauli Latvasen haastattelu	31
5.1.4 Yhteenveto Pohjanmaan poliisilaitoksen käytännöstä.....	33
5.2 Ensihoidon kenttäjohtajan haastattelu	34
6 LOPPUTULOKSET JA POHDINTAA	36
LÄHTEET	43
LIITTEET	46

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni käsittelee mielenterveyslain 31 §:n mukaista virka-apua. Tarkastelun kohteena on Pohjanmaan poliisilaitoksen käytäntö. Valitsin aiheen, koska Poliisiammattikorkeakoulun työharjoitteluni valvonta- ja hälytysjaksolla nousi muutamaani eri otteeseen keskustelun aiheeksi mielenterveyslain 31 §:n mukainen poliisin antama virka-apu. Kuulin kollegoilta myös erilaisia tarinoita heidän virka-apukeikoistaan. Ehdin neljän kuukauden mittaisella kenttäjaksollani itsekin olla mukana mielenterveyspotilaan kuljetuksen suojaamisessa. Erityisesti pohdin virka-avun tarpeellisuutta tietyissä tilanteissa sekä ko. tehtäviin käytettyä aikaa.

Tämän aiheen valitseminen opinnäytetyön aiheeksi vahvistui, kun lähdimme yhtenä lauantaiyönä kiireisempään aikaan kolmelta yöllä suojaamaan kuljetusta alaikäiselle henkilölle Seinäjoelta Hämeenlinnaan asti. Henkilö makasi koko matkan kännykkä kädessään rauhallisena. Pitkän matkan vuoksi tehtävään kului partiolta useita tunteja. Olimme mukana varmuuden vuoksi avustamassa kuljetusta, mikäli poliisin toimivaltuuksia tarvittaisiin.

1.1 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoitteet

Keskustelin ja haastattelin Seinäjoen poliisiaseman valvonta- ja hälytyssektorin komisariota ja sain luettavakseni diaesityksen Seinäjoella pidetystä yhteistyöpalaverista mielenterveyslain mukaisista virka-avusta. Diaesityksen on laatinut tilannekeskuksen komisario Pauli Latvanen. Esityksessä esitellään mm. virka-apupyynnön seitsemänvaiheinen eteneminen. Opinnäytetyössäni käytän myös komisario Latvasen haastattelua, joka tehtiin 15.7.2019. Tämän jälkeen olen tarkentanut vielä haastattelussa tulleita vastauksia sähköpostitse.

Tämä aihe kiinnostaa minua etenkin resurssien käytön näkökulmasta. Haluan selvittää, paljonko tehtäviä on Etelä-Pohjanmaan kenttäjohtoalueella ja paljonko aikaa käytetään näihin tehtäviin. Resurssien näkökulmasta tarkastelen myös muita vaihtoehtoja avustaa mielenterveyspotilaan kuljetuksessa. Haastattelin tähän liittyen Vaasan sairaanhoitopiirin ensihoidon tulosyksikön kenttäjohtaja Vesa Aroa. Tutkimukseni tarkoitus on aluksi selvittää lainvalmisteluasiakirjojen ja lakien avulla, mitä poliisin virka-apu on ja mitä mielenterveyslain 31 §:ään perustuva poliisin virka-apu on sekä tarkentaa niihin liittyviä käsitteitä kirjallisuuden avulla. Tutkimukseni tavoitteena on vastata seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Miten mielenterveyslain 31 §:n mukainen poliisin virka-apuasia etenee Pohjanmaan poliisilaitoksella?
2. Paljonko mielenterveyslain 31 §:n 1 momentin mukaisia virka-aputehtäviä on Pohjanmaan poliisilaitoksella ja etenkin Etelä-Pohjanmaan alueella?
3. Olisiko mielenterveyspotilaan kuljetuksen avustamisessa mahdollista käyttää ulkopuolista toimijaa? Tarkastelussa ensihoito ja yksityiset turvallisuuspalvelut.

Lähdekirjallisuuteni koostuu laeista ja niitä koskevista lainvalmistelutöistä ja lausunnoista, kirjallisuudesta, ohjeista ja aiemmista tutkimuksista. Tutkimuksen aineistona on Poliisin valtakunnallisesta tulostietojärjestelmästä (PolStat) ajetut lukumäärätilastot, Pohjanmaan poliisilaitoksen tilannekeskuksen komisarion haastattelu sekä sähköpostitse tehty ensihoitoa koskeva Vaasan sairaanhoitopiirin, ensihoidon tulosityksikön kenttäjohtajan haastattelu. Esi-miesasemassa olevien henkilöiden tietotaito ja kokemus selventävät käytäntöä.

1.2 Tutkimuksen rajaaminen ja tutkimusmenetelmät

Rajaan tutkimukseni käyttämieni tilastojen osalta koskemaan Pohjanmaan poliisilaitosta ja Etelä-Pohjanmaan maakunnan aluetta. Tutkimuksessa selvitän Pohjanmaan poliisilaitoksen ohjeistuskäytäntöä ja toimintakulttuuria mielenterveyslain mukaiseen virka-avun hoitamiseen sekä sitä, paljonko mielenterveyslakiin, erityisesti 31 §:n 1 momenttiin, perustuvia virka-apupyynnöitä vuosittain tulee ja paljonko niihin kuluu keskimääräisesti aikaa. Rajaan poliisin valtakunnallisesta tulostietojärjestelmästä (PolStat) ajetut tilastot vuosilta 2017-2019 (5.9.2019 asti). Rajaan tarkastelun ulkopuolelle myös kaikki julkisen vallan käytön virkavastuukysymykset.

Opinnäytetyöni on tutkimuksellinen ja pääasiassa laadullinen, koska aineistooni sisältyy teemahaastatteluita. Piirteitä löytyy myös lainopillisesta eli oikeusdogmaattisesta tutkimusmenetelmästä voimassa olevan lain eli oikeusnormien tutkimisen muodossa. Pääpaino opinnäytetyössäni on selvittää nykytilaa ja käytäntöä mielenterveyslain 31 §:n mukaisesta virka-avusta rajattuna Pohjanmaan poliisilaitokseen. Täten voimassa olevan lain tutkimus pohjautuu pitkälti suoraan lakiin ja lain tulkintaa ja taustoja on avattu hallitusten esitysten sekä Helmisen ym. teoksen Poliisilaki ja Rantaeskolan Poliisilaki kommentaarin avulla ja kautta.

Haikansalo ja Korander ovat Poliisiammattikorkeakoulun opinnäytetyöohjeessa määritelleet, että tutkimuksellinen opinnäytetyö on jonkin ongelman tai ongelma-alueen kartoittamista. Tutkimuksellisessa opinnäytetyössä voidaan myös selvittää tai arvioida jonkin ilmiön nykytilaa. Tuloksena voi olla ehdotuksia näiden ongelmien ratkaisemiseksi tai asioiden kehittämiseksi. Tutkimuksellinen opinnäytetyö voi olla myös kirjallisuuskatsaus eli yhteenveto tai kooste olemassa olevasta tiedosta. Kirjallisten lähteiden lisäksi aineistoa voi kerätä esimerkiksi haastatteluilla tai kyselyillä. (Haikansalo ja Korander 2017, 4.)

Jorma Kanasen teoksen ”Kvantitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet” mukaan laadullista tietoa voi esiintyä mm. kertomuksina, teksteinä, tilastoina, kuvina, äänitteinä jne. eli aineisto voi olla mitä vaan. Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus tutkii yksittäistä tapausta, kun taas kvantitatiivinen eli määrällinen tutkimus tutkii tapausten joukkoa. Laadullinen tutkimus käyttää sanoja ja lauseita ja määrällinen tutkimus perustuu lukuihin. Laadullinen tutkimus antaa uuden tavan ymmärtää ilmiötä. Laadulliseen tutkimukseen liittyy yleensä suora kontakti tutkittavan ja tutkijan välille eli tutkija menee haastattelemaan tai havainnoimaan. (Kananen 2008, 10, 24-25.) Laadullisessa menetelmässä ei ole tarkoitus tilastollisesti yleistää, vaan tarkoitus on ymmärtää syvällisemmin ja perustellen tutkimuskohdetta (Haikansalo ja Korander 2017, 18).

Lainopillisen eli oikeusdogmaattisen tutkimuksen tutkimuskohteena on voimassa oleva oikeus. Hirvosen mukaan lainopin tutkimuskohteena on normien maailma ja lainopin tehtävä on tulkita ja systematisoida. (Hirvonen 2011, 21-22.)

1.3 Aikaisemmat tutkimukset

Aihetta on käsitelty muutamissa Poliisiammattikorkeakoulun opinnäytetöissä jo aiemmin. Omaan työhöni luin mielenkiinnolla Tiina Sainion ja Siru Sipolan vuonna 2017 kirjoittaman opinnäytetyön ”Sisä-Suomen poliisin ja PSHP:n virka-apuyhteistyön kehittäminen. Mielen-terveyslakiin perustuvan virka-apuyhteistyön vahvuudet ja ongelmat” sekä Vili Honkasen ”Poliisin ja ensihoidon yhteistyö virka-aputehtävällä mielenterveyslain perusteella” samalta vuodelta 2017.

Sainio ja Sipola tarkastelevat ongelmaa paneutuen mielenterveyslakiin ja mielenterveysongelmiin perusteellisemmin. He tutkivat poliisin ja sairaanhoitopiirin yhteistyön toimivuutta.

Honkanen sen sijaan lähestyy tutkimusongelmaa selvittämällä ensihoidon ja poliisin yhteistyötä sekä vertaamalla heidän toimivaltojaan. Hän pohtii myös työssään sitä, että voisiko ensihoidon toimivaltaa lisätä.

Poliisin ja terveydenhuollon yhteistyöstä löytyy myös jonkin verran muita kirjoituksia ja opinnäytetöitä eri vuosilta. Sainio ja Sipola ovat myös omassa opinnäytetyössään luetelleet tästä aiheesta aiemmin tehdyt opinnäytetyöt ja koonneet opinnäytteeseen lyhyesti kunkin tutkimuksen tulokset. (Sainio ja Sipola 2017, 7-8)

Poliisiammattikorkeakoulussa on yksityisistä turvallisuuspalveluista vuoden 2017 lainuudistuksen jälkeen tehty muutama opinnäytetyö. Tuomas Virtanen on käsitellyt yksityisen turvallisuusalan toimijoiden roolia hoitotyössä opinnäytetyössään ”Yksityisen turvallisuusalan toimijat sosiaali- ja terveydenhuollon toimipisteissä. Hoitotyössä avustamista vai hoitotyön turvaamista”. Janne Hietanen on sen sijaan käsitellyt opinnäytetyössään ”Poliisin ja yksityisen turvallisuusalan yhteistyö – laadullinen tutkimus” poliisin ja yksityisen turvallisuusalan yhteistyötä. Toiminnallisen opinnäytetyön ”Laki yksityisistä turvallisuuspalveluista” on laatinut Joonas Ahola. Aholan opinnäytetyöhön sisältyy kenttämuistio yksityisistä turvallisuuspalveluista annetusta laista sekä toimintaohjeita viranomaisen kanssa toimimiseen.

2 POLIISIN TEHTÄVÄT JA VIRKA-APU

Tärkein poliisitoimintaa sääntelevä laki on 22.7.2011 annettu poliisilaki (PolL 22.7.2011/872). Tällä lailla kumottiin aikaisempi poliisilaki vuodelta 1995 (493/1995). Samanaikaisesti poliisilain uudistamisen kanssa valmisteltiin uusi esitutkintalaki (ETL, 805/2011) ja uusi pakkokeinolaki (PKL, 806/2011). Lait tulivat voimaan 1.1.2014.

2.1 Poliisin tehtävät

Poliisin tehtävät määritellään poliisilain 1 luvun 1 §:ssä seuraavasti:

Poliisin tehtävänä on oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen, kansallisen turvallisuuden suojaaminen, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennalta estäminen, paljastaminen ja

syyteharkintaan saattaminen. Poliisi toimii turvallisuuden ylläpitämiseksi yhteistyössä muiden viranomaisten sekä yhteisöjen ja asukkaiden kanssa ja huolehtii tehtäviinsä kuuluvasta kansainvälisestä yhteistyöstä.

Poliisi suorittaa lisäksi lupahallintoon liittyvät ja muut sille laissa erikseen säädettyt tehtävät sekä antaa jokaiselle tehtäväpiiriinsä kuuluvaa apua. Jos on perusteltua syytä olettaa henkilön kadonneen tai joutuneen onnettomuuden uhriksi, poliisin on ryhdyttävä tarpeellisiin toimenpiteisiin henkilön löytämiseksi.

Lisäksi rikosten esitutkinnasta säädetään esitutkintalaissa (805/2011) ja rikosten tutkinnasta käytettävistä pakkokeinoista pakkokeinolaissa (806/2011). (PolL 1:1)

Helminen ym. jaottelevat poliisin tehtävät toiminnallisesti neljään päälohkoon (Helminen ym. 2012, 3-4):

- 1) *kenttätoiminta* (valvonta- ja hälytystoiminta) eli yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen, mukaan luettuina liikennevalvonta
- 2) *rikostorjunta* eli rikoksia ennalta ehkäisevä toiminta sekä rikosten paljastaminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen
- 3) poliisin *lupahallinto*, johon kuuluvat muun muassa lupien myöntäminen ja luvanvaraisen toiminnan valvonta
- 4) *muut tehtävät*, esimerkiksi virka-apuasiat ja kadonneiden etsintä

Jaottelu on kuitenkin karkeapiirteinen ja tehtävälohkojen rajat ovat liukuvia. Tehtävien erittely ei siis tarkoita, että poliisitoiminta olisi organisoitava aina eri sektoreihin, joilla on selvät rajalinjat. (Helminen ym. 2012, 4.)

Koska kaikkia poliisin tehtäviä ei ole mitenkään voitu luetella yhdessä pykälässä, on 1 §:n 2 momentissa lisäksi mainittu, että poliisi suorittaa myös ”muut sille laissa erikseen säädettyt tehtävät”. Tästä laajahkosta tehtäväryhmästä löytyy mm. *virka-avun antaminen muille viranomaisille*, joka on poliisin laajasta tehtäväkentästä tässä opinnäytetyössäni tutkimuksen kohteena.

2.2 Virka-apu

Virka-avulla tarkoitetaan sitä, että virka-apua antava viranomainen käyttää omia toimivaltuuksiaan toiselle viranomaiselle eli virka-avun pyytäjälle kuuluvan hallintotoimen toteuttamiseksi (Helminen ym. 2012, 442). Käsittelen opinnäytetyössäni virka-apua toimivaltuuksien näkökulmasta tarkemmin vielä kohdassa 2.5.

Hallintolaki (6.6.2003/434) säättää viranomaisen yhteistyöstä seuraavasti:

Viranomaisen on toimivaltansa rajoissa ja asian vaatimassa laajuudessa avustettava toista viranomaista tämän pyynnöstä hallintotehtävän hoitamisessa sekä muutoinkin pyrittävä edistämään viranomaisten välistä yhteistyötä.

Viranomaisten välisestä virka-avusta säädetään erikseen. (HL 2:10)

Virka-avun antaminen edellyttää aina, että toteutettava hallintotoimi kuuluu virka-apua pyytävän tehtäväpiiriin. Samoin myös virka-avun antajan on oltava toimivaltainen suorittamaan pyydetyn avustavan toimen. Kyse on siis kahdesta toisiinsa liittyvästä hallintotoimesta – terveydenhuoltoviranomaisen hallintotoimesta ja poliisin hallintotoimesta. Virka-avun pyytäjän toimivaltaan kuuluva toimenpide on perimmäinen ja virka-avun antajan toimenpide avustava toteuttamistoimi. Virka-avun tulee perustua nimenomaiseen säännökseen. (Helminen ym. 2012, 442.)

Virka-apua antava viranomainen käyttää julkista valtaa ja julkisen vallan tulee Suomen perustuslain (11.6.1999/731) 2 §:n 3 momentin mukaan perustua lakiin (PL 1:2.3). Perustuslain 2 luvun 7 §:ssä säädetään, että jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta (PL 2:7). Henkilökohtainen vapaus on perusoikeusuudistuksen esitöiden mukaan yleisperusoikeus, joka suojaa fyysisen vapauden ohella tahdonvapautta ja itsemääräämisoikeutta. (HE 309/1993)

Perustuslain 124 §:n mukaan myös julkisen hallintotehtävän antamisesta muulle kuin viranomaiselle on säädettävä lailla. *Merkittävää* julkista valtaa sisältäviä tehtäviä voidaan antaa vain viranomaiselle (PL 11:124). ”Tällaista merkittävää julkisen vallan käyttöä on muun

muassa itsenäiseen harkintaan perustuva oikeus käyttää voimakeinoja ja oikeus puuttua muuten merkittävällä tavalla yksilön perusoikeuksiin” (Mäenpää 2017, 219-220).

2.3 Poliisin virka-apu

Käytännössä hallintoviranomaisten välisen virka-avun antajana on useimmiten poliisi. Poliisilla on sellaisia toimivaltuuksia puuttua yksityisten vapauspiiriin ja käyttää voimakeinoja, joita muilla viranomaisilla ei samassa laajuudessa ole. (Helminen ym. 2012, 443.)

Poliisin antamasta virka-avusta toiselle viranomaiselle säädetään poliisilain 9 luvun 1 §:n 1 momentissa seuraavasti:

Poliisin on annettava pyynnöstä muulle viranomaiselle virka-apua, jos niin erikseen säädetään. Poliisin on annettava virka-apua muulle viranomaiselle myös laissa säädetyn valvontavelvollisuuden toteuttamiseksi, jos virka-apua pyytävää viranomaista estetään suorittamasta virkatehtäviään. (PolL 9:1,1)

Tämän lisäksi saman pykälän 3 momentissa säädetään:

Päätöksen virka-avun antamisesta tekee päällystään kuuluva poliisimies, jollei laissa toisin säädetä. (PolL 9:1,3)

Poliisilain 9 luvun 1 §:n mukaan poliisin on siis annettava virka-apua, jos niin on erikseen säädetty sekä myös valvontavelvollisuuden toteuttamiseksi, jos virka-apua pyytävää viranomaista estetään suorittamasta virkatehtäviään.

Lainsäädäntöön on lisätty huomattava määrä säännöksiä, joiden perusteella virka-apua tarvitseva taho pyytää virka-apua poliisilta. Poliisin velvollisuudesta antaa virka-apua löytyy myös kymmeniä erityissäännöksiä. (Helminen ym. 2012, 445.)

2.4 Virka-apupyynnön muotovaatimukset

Virka-apupyynnön muodosta ja sisällöstä ei ole olemassa säännöksiä, mutta pääsääntöisesti virka-apupyynnön tehdään kirjallisesti. Kiireellisissä tapauksissa toisen viranomaisen pyytämä suullinen virka-apu on kuitenkin myös pätevä, eikä poliisilla ole tällä perusteella oikeutta kieltäytyä antamasta virka-apua. (Helminen ym. 2012, 447; Rantaeskola 2014, 209.)

Virka-apupyynnössä tulee riittävän tarkoin selostaa, millaisesta virka-avusta on kysymys. Myös virka-apuun liittyvät olosuhteet tulee mainita, sillä niiden perusteella virka-avun tarve voidaan päätellä. Virka-apupyynnön on tarvittaessa liitettävä selventäviä asiakirjoja. (Helminen ym. 2012, 447; Rantaeskola 2014, 209.)

2.5 Virka-apu toimivaltuuksien näkökulmasta

Mäenpää on teoksessaan Yleinen hallinto-oikeus sanonut toimivallasta seuraavaa: ”Toimivalta tarkoittaa viranomaisen tai virkamiehen oikeutta käyttää julkista valtaa ja hoitaa julkista hallintotehtävää. Toimivallan käyttö kohdistuu hallinnon ja yksityisen väliseen suhteeseen.” (Mäenpää 2017, 275).

Toimivalta määrittää sen, miten laajasti ja millä tavoin viranomainen voi vaikuttaa yksityisen oikeussubjektin asemaan 1) päättämällä tämän eduista ja oikeuksista, 2) asettamalla sitovia velvollisuuksia tai rajoituksia tai 3) tekemällä muita hallintotoimia. Toimivallan käytön on perustuttava lakiin (Mäenpää 2017, 275).

Myös poliisin toiminnan ja voimakeinojen käyttö tulee aina perustua lakiin. Poliisin yleiset toimivaltuudet on säädetty poliisilain 2 luvussa. Luvun 17 §:ssä on säädelty poliisin voimakeinojen käytöstä virkatehtävää suorittaessaan. Helminen ym. käsittelee Poliisilaki -teoksessa virkatehtäviä, joihin voimankäyttö voi liittyä. Voimankäyttö on lähtökohtaisesti sallittua kaiken laatusissa poliisitehtävissä, joihin poliisi toimivaltansa puitteissa puuttuu. Tässä 17 §:n säännöksessä tarkoitettuun virkatehtävään kuuluu myös virka-avun antaminen viranomaisille tai yksityisille. (Helminen ym. 2012, 777.)

Helminen ym. teoksen mukaan muu viranomainen, jolla ei itsellään ole voimankäyttöoikeutta, voi ikään kuin ”lainata” poliisilta heille mahdollisuutta voimakeinojenkin käyttöön virka-apupyynnötilanteissa, jolloin on kohdannut vastarintaa tai on todennäköistä syytä olettaa sellaisen tulevan kysymykseen (Helminen ym. 2012, 777-778).

Virka-avun antamisen tarkoitus ei kuitenkaan ole se, että poliisi tekee toisen viranomaisen työt tai antaa kuljetusapua. Entisen poliisilain vuodelta 1995 (493/1995) hallituksen esityksessä (HE 57/1994, 77) on tästä sanottu seuraavasti: ”Virka-avun tarkoituksena ei myöskään ole se, että poliisi antaisi muulle viranomaiselle tai yksityiselle tämän tehtävä- tai etupiiriin

liittyvää työvoima-apua. Virka-apua ei annettaisi esimerkiksi henkilön kuljettamiseksi, ellei tällaisesta virka-avusta ole erityisesti säädetty. Virka-avun tarkoituksena olisi turvata viranomaiselle tai yksityiselle mahdollisuus toteuttaa omin toimenpitein virkatehtävänsä tai muu laillinen oikeutensa.”

Helminen ym. käsittelevät Poliisilaki -teoksessa hyvin laajasti poliisin toimivaltuuksia ja voimankäytön tarkoitusta ja rajoitteita. Myös Bouch ja Frände avaavat tarkemmin poliisin toimivaltuuksia voimankäyttöön Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjassa Suomen rikosoikeus. Poliisin tulee toiminnassaan olla asiallinen ja puolueeton sekä sovinnollisuutta edistävä. Myös voimankäyttötilanteissa poliisin tulee noudattaa poliisilain 1 luvun 2-6 §:ssä säädettyjä yleisiä periaatteita. Ensisijaisesti poliisin tulee neuvoin ja kehotuksin, ja mikäli nämä eivät tehoa, käskyin pyrkiä täyttämään tehtävänsä. (Helminen ym. 2012, 780; Bouch & Frände 2019, 87)

POLL 2:18 §:n 2 momentin mukaan virkatehtävän kohteena olevaa henkilöä on varoitettava mahdollisuudesta joutua voimakeinojen käytön kohteeksi, jos varoittaminen on mahdollista ja tarkoituksenmukaista. Tällä on tarkoituksena, että toimenpiteen kohteena olevalle annetaan mahdollisuus itse muuttaa käyttäytymistään ennen kuin poliisimies edes uhkaa voimakeinon käytöllä tai käyttää sitä. Tarkoituksena on, että toimenpiteen kohteelle tällä tavoin annetaan mahdollisuus itse muuttaa käyttäytymistään ennen kuin poliisimies joko uhkaa voimakeinon käytöllä tai käyttää voimakeinoja. (Bouch & Frände 2019, 87.) Kiperissä tilanteissa voi siis riittää, että kokenut poliisimies rauhallisella toiminnallaan ja ”hyvällä puheella” saa tilanteen selvitettyä, eikä voimankäyttöä tarvita (Helminen 2012, 780). Myös Pohjanmaan poliisilaitoksen komisarion haastattelussa tämä sama ilmiö tulee esille. Joskus siis voi riittää, että poliisi on paikalla ja vain nähty, niin henkilö rauhoittuu ja on yhteistyöhaluinen.

3 MIELENTERVEYSLAIN 31 §:N MUKAINEN VIRKA-APU

Edellisessä poliisin tehtäviä ja virka-apua käsittelevässä kappaleessa määriteltiin, että virka-apua antava viranomaisella käyttää julkista valtaa ja julkisen vallan tulee perustuslain mukaan perustua lakiin. Lisäksi perustuslain 124 §:n mukaan myös julkisen hallintotehtävän antamisesta muulle kuin viranomaiselle on säädettävä lailla. Mielenterveyslaissa (14.12.1990/1116) poliisin velvollisuudesta antaa virka-apua säädetään 31 §:ssä.

Ennen tämän nimenomaisen pykälän tarkempaa läpikäyntiä, on tässä kappaleessa lyhyesti selostettu, miten mielenterveyspotilas määritellään sekä mitä tahdosta riippumatta annettavasta hoidosta säädetään.

3.1 Mielenterveyspotilas ja hoito tahdosta riippumatta

Laissa potilaan asemasta ja oikeuksista (17.8.1992/785) määritellään, että jokaisella Suomessa pysyvästi asuvalla henkilöllä on oikeus ilman syrjintää hänen terveydentilansa edellyttämään terveyden- ja sairaanhoitoon. Potilaan hoito on järjestettävä ja häntä on kohdeltava myös niin, ettei potilaan ihmisarvoa loukata ja, että hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan. Lisäksi potilaan itsemääräämisoikeudesta säädetään, että potilasta on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Jos potilas kieltäytyy tietystä hoidosta tai hoitotoimenpiteestä, häntä on mahdollisuuksien mukaan hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan muulla lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla. (Potilaslaki 2:3 ja 6 §)

On kuitenkin tilanteita, että potilas ei itse välttämättä tiedosta sairastumistaan ja hoidon tarvetta ja vastustaa sitä. Tällöin tarvitaan keinoja potilaan saattamiseksi parhaaseen mahdolliseen hoitoon. Mielenterveyslaki sisältää yleiset mielenterveystyötä, mielenterveyspalvelujen järjestämistä ja mielenterveystyön ohjausta ja valvontaa koskevat säännökset. Mielenterveyslaissa painotetaan mielisairautta tai mielenterveydenhäiriötä sairastavan oma-aloitteista hoitoon hakeutumista (HE 335/2010 vp). Mielenterveyslain tarkoituksena on myös varmistaa potilaan oikeusturva ja hänen oikeutensa hoitoon. Lakia tarvitaan erityisesti mielisairauden poikkeuksellisen luonteen vuoksi. (Hietaharju ja Nuutila 2010, 172.)

Potilaan tahdosta riippumatta annettavasta hoidosta säädetään mielenterveyslain 2 luvun 8 §:ssä hoitoon määräämisen edellytyksistä seuraavasti:

Henkilö voidaan määrätä tahdostaan riippumatta psykiatriseen sairaalahoitoon vain:

1) jos hänen todetaan olevan mielisairas;

2) jos hän mielisairautensa vuoksi on hoidon tarpeessa siten, että hoitoon toimittamatta jättäminen olennaisesti pahentaisi hänen mielisairauttaan tai vakavasti vaarantaisi hänen terveyttään tai turvallisuuttaan taikka muiden henkilöiden terveyttä tai turvallisuutta; ja

3) jos mitkään muut mielenterveyspalvelut eivät sovellu käytettäväksi tai ovat riittämättömiä.

Alaikäinen voidaan määrätä tahdostaan riippumatta psykiatriseen sairaalahoitoon myös, jos hän on vakavan mielenterveydenhäiriön vuoksi hoidon tarpeessa siten, että hoitoon toimittamatta jättäminen olennaisesti pahentaisi hänen sairauttaan tai vakavasti vaarantaisi hänen terveyttään tai turvallisuuttaan taikka muiden henkilöiden terveyttä tai turvallisuutta ja jos mitkään muut mielenterveyspalvelut eivät sovellu käytettäviksi. Tämän momentin nojalla hoidossa olevaa alaikäistä saadaan pitää ainoastaan alaikäisille tarkoitettulla osastolla. (MTL 2:8)

Mielenterveyden häiriöiden ryhmittely tapahtuu niille tyypillisten oireiden mukaan. Kun oireet aiheuttavat henkilölle kärsimystä tai psyykkisen tasapainon heilahtelua, on kyse mielenterveyden häiriöstä. Oireet voivat rajoittaa henkilön toiminta- ja työkykyä tai osallistumista ja selviytymismahdollisuuksiaan jokapäiväisessä elämässä. (Hietaharju ja Nuutila 2010,31.)

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston (Valvira) sivuilla määritellään mielisairaudesta seuraavasti: ”Mielisairaudella tarkoitetaan sellaista vakavaa mielenterveyden häiriötä, johon liittyy selvä todellisuudentajun häiriintyminen ja jota voidaan pitää psykoosina. Psykooseja ovat mm. skitsofreeniset psykoosit, harhaluuloisuushäiriöt, psykoottisia oireita sisältävät mielialahäiriöt, vakavat sekavuustilat ja dementian vaikea-asteiset ilmenemismuodot.” (Valvira, luettu 17.8.2019.)

3.2 Poliisin velvollisuus antaa virka-apua

Mielenterveyslain 31 §:ssä poliisin virka-avusta säädetään seuraavaa:

*Poliisi on velvollinen avustamaan kuljetuksessa, jos terveyskeskuksen tai sairaanhoitopiirin virkasuhteinen lääkäri katsoo, että henkilön toimittamiseksi terveyskeskukseen, sairaalaan tai muuhun sairaanhoidon toimintayksikköön tarvitaan ammattikoulutuksen saaneen saattajan lisäksi muukin saattaja kuljetettavan **väkivaltaisuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi**, kun henkilöstä on laadittu tarkkailulähete tai kun henkilö on kuljetettava toimintayksikköön tarkkailulähetteen laatimiseksi.*

*Jos tarkkailuun otettu tai hoitoon määrätty **poistuu sairaalasta ilman lupaa** tai jos potilas on 17 b §:n 2 momentin mukaisesti määrätty tutkittavaksi sairaalaan, poliisi on sairaalassa työskentelevän virkasuhteisen lääkärin pyynnöstä velvollinen antamaan virka-apua hänen **palauttamisekseen** sairaalaan. (8.1.2016/20)*

*Jos henkilö, joka voidaan mielentilatutkimusta varten ottaa sairaalaan, **jää** tutkimukseen määrättyinä päivinä **saapumatta**, poliisi on velvollinen antamaan sairaalassa työskentelevän virkasuhteisen lääkärin pyynnöstä virka-apua hänen toimittamisekseen sairaalaan. (MLT 31 §)*

3.2.1 Mielenterveyspotilaan väkivaltaisuus tai muu vastaava syy

Mielenterveyslain 2 luvun 8 §:n 2 kohdan mukaan edellytys hoitoon määräämiselle on sellainen hoidon tarve, että hoitoon toimittamatta jättäminen olennaisesti pahentaisi potilaan sairautta tai vakavasti vaarantaisi hänen terveyttään tai turvallisuuttaan taikka muiden henkilöiden terveyttä tai turvallisuutta.

Jos tahdosta riippumattoman hoidon tarpeessa todennäköisesti oleva potilas käyttäytyy *väkivaltaisesti*, hänen hoitoon toimittamatta jättämisensä saattaisi vaarantaa myös sivullisten perusoikeudet. Potilaan jättäminen tämän edellytyksen täyttävässä tilanteessa ilman tarpeenmukaista hoitoa merkitsisi siis samalla uhkaa hänen perusoikeuksilleen tai toisen henkilön perusoikeuksille. (HE 199/2013, 31.)

Lääkärin on ennen tarkkailulähetteen laatimista todettava, että potilas kärsii mielenterveyslaissa määritellystä sairaudesta ja hänen on arvioitava, että aiheutuuko hoitoon toimittamatta jättämisestä uhkaa potilaalle itselleen tai muille henkilöille ja lääkäri on tämän lisäksi vielä otettava kantaa muiden mielenterveyspalveluiden soveltuvuuteen ja riittävyyteen. (HE 199/2013, 31.)

Esimerkkinä *muusta vastaavasta syystä* on hallituksen esityksessä 201/1989 mainittu tilanne, jossa olisi ennakoitavissa, että henkilön toimittaminen sairaalahoitoon tulee edellyttämään voimakeinojen käyttöä. (HE 201/1989, 22) Tällä voitaisiin ennakoida esimerkiksi sitä, että henkilö voisi karata.

3.2.2 Virka-apu potilaan palauttamiseksi sairaalaan tai saapumatta jättäminen

Voimassa olevan mielenterveyslain 31 §:n 2 momentin nojalla myös sairaalasta luvatta poistuneen henkilön palauttamiseksi sairaalaan voidaan turvautua poliisin virkaa-apuun. Kyse on tilanteista, joissa hän on määrätty lain mukaisessa järjestyksessä tahdosta riippumattomaan hoitoon tai tutkimukseen. Tämä päätös tahdosta riippumattomasta hoidosta tai tutkimukseen määrääminen merkitsee käytännössä kieltoa poistua sairaalan alueelta. Tätä kieltoa tehostaa mahdollisuus saada virka-apua potilaan palauttamiseksi sairaalaan. Virka-apua voi pyytää vain virkasuhteinen lääkäri. (HE 199/2013, 30.)

Poliisi on myös mielenterveyslain 31 §:n 3 momentin mukaisesti velvollinen antamaan virka-apua, jos henkilö, joka voidaan mielentilatutkimusta varten ottaa sairaalaan, jättää tutkimukseen määrättyinä päivinä saapumatta. Tällöinkin virka-apua voi pyytää vain virkasuhteinen lääkäri. (MTL 31.3)

3.3 Tarkkailulähete ja sen laatiminen

Edellä käsitellyn mielenterveyslain 31 §:n 1 momentissa säädetään, että poliisi on velvollinen avustamaan kuljetuksessa, jos terveyskeskuksen tai sairaanhoitopiirin *virkasuhteinen* lääkäri katsoo, että henkilön toimittamiseksi hoitoon tarvitaan ammattikoulutuksen saaneen saattajan lisäksi muukin saattaja kuljetettavan väkivaltaisuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi, kun henkilöstä *on laadittu tarkkailulähete* tai kun henkilö on *kuljetettava* toimintayksikköön *tarkkailulähetteen laatimiseksi*.

Tarkkailulähete eli M1-lausunto (liite 1) on nykyisin määritelty suoraan mielenterveyslain 9 §:ssä. Tarkkailuläheteellä tarkoitetaan lääkärin allekirjoittamaa lausuntoa potilaan tahdosta riippumattoman hoidon tarpeesta. Siihen tulee sisältyä myös perusteltu kannanotto mielenterveyslain 8 §:n mukaisten tahdosta riippumattomaan hoitoon määräämisen edellytysten täyttymisestä. (MTL 9 §) Mielenterveyslain 8 §:n mukaiset edellytykset on lueteltu aiemmin luvussa 3.1.

3.3.1 Mielenterveyslain muutosten vaikutukset tarkkailulähetteen laatijaan

Olen aiemmassa virka-apua koskevassa luvussa viitannut perustuslaissa määriteltyyn julkisen vallan käsitteeseen ja sen käyttöön. Merkitystä on etenkin julkisen vallan ja merkittävän julkisen vallan erolla. Myös tässä mielenterveyslain 31 §:ää ja erityisesti tarkkailulähetettä koskevassa luvussa on tarpeen avata lainvalmisteluasiakirjojen avulla mielenterveyslakiin liittyvää taustaa sekä muutoksia erityisesti julkisen vallan käytön osalta etenkin, mitä tulee tarkkailulähetteen laatijaan ja toisaalta myös virka-avun pyytäjään.

Mielenterveyslakiin vuodelta 1990 on ollut tarvetta tehdä muutoksia 2000-luvulla ja muutostarpeet jatkuvat edelleen. Muutostarpeita on tullut esille myös muiden lakien säätämisen yhteydessä. Vuoden 1990 mielenterveyslain 9 §:n 2 momentissa ei oltu mm. asetettu tarkkailulähetteen lääkärin kelpoisuutta tai asemaa koskevia erityisiä vaatimuksia ja käytäntö oli

vaihtelevaa. Myös eduskunnan oikeusasiamies Jääskeläinen on ottanut kantaa siihen, että mielenterveyslaki on tulkinnanvarainen ja se vaatisi uudistamista, koska lainsäädännön puutteellisuus aiheuttaa käytännössä ongelma- ja mahdollisesti vaaratilanteita (EOAK 2459/2016, 5).

Vuosina 2010 ja 2013 eduskunnassa oli käsitellyssä hallituksen esitykset mielenterveyslain muuttamisesta. Molemmissa hallituksen esityksissä otettiin kantaa julkisen vallan käyttöön etenkin tilanteissa: pitääkö lääkärin olla virkasuhteinen tarkkailulähetettä kirjoittaessa ja/tai poliisin virka-apupyynnön tekdessä.

Hallituksen esityksessä 335/2010 mielenterveyslain muuttamiseksi oli esityksen pääasiallinen sisältö se, että terveyskeskuksen vastaava lääkäri voisi määrätä myös muun kuin virkasuhteisen lääkärin laatimaan sekä tarkkailulähetteen, että myös pyytämään poliisilta virka-apua. Lääkärin pitäisi kuitenkin olla laillistettu. Lakiesitys kuitenkin raukesi eduskunnassa vaalikauden 2007-2010 päättymisen vuoksi. (EK 57/2010 vp)

Tarvetta muutokselle kuitenkin edelleen oli ja lainvalmistelutyötä jatkettiin uudella vaalikaudella. Hallituksen esityksessä 199/2013 mielenterveyslain muuttamisesta on esityksen pääasiallinen sisältö seuraava:

Mielenterveyslakia ehdotetaan muutettavaksi niin, että *myös muu kuin virkasuhteessa oleva laillistettu lääkäri* voisi laatia tarkkailulähetteen laissa säädettyillä edellytyksillä. Myös lääkärin tehtävissä ammatinharjoittamislainsäädännön mukaisesti toimiva *lääketieteen opiskelija* voisi laatia tarkkailulähetteen osana terveyskeskuslääkärin toimintavelvollisuutta.

Poliisin virka-apua esimerkiksi potilaan kuljettamiseksi terveyskeskukseen tai sairaalaan voisi jatkossakin pyytää *vain virkasuhteinen lääkäri*. Muu kuin virkasuhteinen lääkäri voisi kuitenkin ilmoittaa terveyskeskukselle tai sairaalalle todennäköisesti tahdosta riippumattoman hoidon tarpeesta olevasta henkilöstä tutkimuksiin noutamista tai virka-apupyynnön tekemistä varten.

Perustuslakivaliokunta antoi lausunnon (PeVL 5/2014) sosiaali- ja terveysvaliokunnalle ja katsoi lausunnossaan, että tarkkailulähetteen laatimisessa on kysymys lääketieteellisen hoidon arvioinnin ohella myös julkisen hallintotehtävän hoitamisesta. Perustuslakivaliokunta katsoi kuitenkin, ettei tarkkailulähetteen laatimisella ole sellaisia oikeusvaikutuksia, että muulle kuin virkasuhteiselle lääkärille annettavaa toimivaltaa voitaisiin pitää *merkittävän*

julkisen vallan käyttönä. Lausunnon mukaan sääntely täyttää muiltakin osin perustuslain 124 §:n edellytykset hallintotehtävän antamisesta muulle kuin viranomaiselle.

Sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunta (StVM 3/2014 vp) piti lakiehdotusta tarkoituksenmukaisena ja ehdotti 9 a §:n täsmentämistä sen selkeyttämiseksi, että tarkkailulähetteen laatimisoikeus on sekä julkisen että yksityisen terveydenhuollon palveluksessa *olevalla laillistetulla lääkäriellä*. Lakiehdotuksen mukaan tarkkailulähetteen voi terveystieteiden valtiokunnassa laatia myös virkasuhteinen lääketieteen opiskelija, joka voi terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun asetuksen perusteella toimia tilapäisesti lääkärin tehtävässä laillistetun lääkärin johdon ja valvonnan alaisena. Ehdotetun 9 a §:n perusteella muun kuin virkasuhteisen lääkärin on oltava laillistettu lääkäri. Laillistetulla lääkäriellä tarkoitetaan henkilöä, jolle Valvira on myöntänyt terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain mukaisesti oikeuden harjoittaa lääkärin ammattia.

Hallituksen esityksessä mielenterveyslain muuttamisesta (HE 199/2013) tarkkailulähetettä, tarkkailuun lähettämistä ja tarkkailuun ottamista koskevat kokonaisuudet erotettiin omiksi pykälikseen. Mielenterveyslain muutokset tulivat voimaan 1.8.2014.

3.3.2 Nykyinen käytäntö tarkkailulähetteen laatimisessa

Jos terveystieteiden valtiokunnassa työskentelevä virkasuhteinen lääkäri suorittamansa tutkimuksen perusteella toteaa, että tahdosta riippumattomaan hoitoon määräämisen edellytykset ovat todennäköisesti olemassa, on lääkärin laadittava potilaasta tarkkailulähetete ja lähetettävä potilas tutkittavaksi sairaalaan. Mikäli sairaanhoitopiiri hoitaa terveystieteiden valtiokunnan päivystyspalvelut, on sairaanhoitopiirin päivystyksessä toimivalla virkasuhteisella lääkäriellä samainen toimintavelvollisuus kuin terveystieteiden valtiokunnalla. Tämän lisäksi muu julkisessa tai yksityisessä terveydenhuollossa toimiva Suomessa laillistettu lääkäri voi laatia mielenterveyslain tarkoittaman tarkkailulähetteen potilaasta. Vain virkasuhteessa oleva lääketieteen opiskelija voi laatia tarkkailulähetteen. (Valvira, luettu 17.8.2019, M1-lomake.)

3.4 Päätös virka-apun antamisesta

Poliisiorganisaatiossa virka-apua antaa yleensä paikallispoliisi. Poliisilaisissa (PoL 9:1.3) on säädetty, että päätöksen virka-apun antamisesta tekee lähtökohtaisesti päällystään kuuluva

poliisimies, ellei laissa toisin säädetä. Valtioneuvoston asetuksessa poliisista (19.12.2013/1080) määritellään päällystöön kuuluva poliisimies sekä toiminnalliset johtosuhteet.

Kumotussa poliisilaissa (493/1995) virka-avun antamisen päätöksenteosta pystyi erikseen myös määräämään. Poliisilain (872/2011) hallituksen esityksessä on perusteltu muutosta asian merkityksen sekä muiden vastaavien päätöksentekoa koskevien säännösten yhdenmukaisuuden vuoksi. (HE 224/2010, 56; Rantaeskola 2014, 210.)

Rantaeskola on Poliisilaki kommentaarissa kommentoinut tätä myös seuraavasti: ”Joiltakin osin laitosten sisäisesti on saatettu antaa määräyksiä, joiden nojalla tietyissä tavanomaisimassa tilanteissa esimerkiksi kenttäjohtajana toimiva henkilö on saattanut päättää päällystöön kuuluvan poliisimiehen sijaan virka-avun antamisesta. Harkinnanvaraiset ja kielteiset päätökset on määräyksissäkin kuitenkin jätetty päällystöön kuuluvan päätösvaltaan.” (Rantaeskola 2014, 210)

Helminen ym. mukaan säädöksen muuttamiseen ja määräämismahdollisuuden poistamiseen on päädytty, koska virka-avusta päätettäessä on harkittava, ovatko sen antamisen edellytykset olemassa. Poliisi on velvollinen antamaan virka-apua, mikäli siihen on lailliset edellytykset. Virka-apupäätöksen tekijän on myös harkittava sitä, että kuuluuko virka-apua pyytävän viranomaisen toimivaltapiiriin se virkatehtävä, johon poliisilta pyydetään virka-apua. (Helminen ym. 2012, 448.)

Poliisilta pyydetystä virka-avusta tulee aina kirjata poliisiasiain tietojärjestelmään (Patja) S-ilmoitus. Jos virka-apupäätöksen tekijä katsoo, ettei virka-apua voida antaa, hänen tulee perustella kielteinen päätös. Kirjalliseen pyyntöön tulee antaa kirjallinen päätös. (Helminen ym. 2012, 448; Rantaeskola 2014, 210.)

4 VAIHTOEHTOINEN TOIMIJA

Opinnäytetyöni pääasiallisena tarkoituksena on selvittää, kuinka poliisin virka-apuasia toimii Pohjanmaan poliisilaitoksella etenkin resurssien käytön näkökulmasta. Poliisin antama virka-apu on merkittävää julkista valtaa ja merkittävää julkista valtaa sisältävien tehtävien

antaminen lailla ulkopuolisille toimijoille on perustuslain 124 §:n mukaan kielletty. Poliisin resurssien käytön näkökulmasta ja niiden mahdollisesta vapauttamisesta muihin poliisin tehtäviin, on kuitenkin tarpeen pohtia vaihtoehtoisia toimijoita M1-potilaan kuljetuksen avustamisessa. Tarkastelussa tässä opinnäytetyössä ovat ensihoito ja yksityiset turvallisuuspalvelut.

Tässä luvussa on lyhyesti selostettu ensihoidon päätehtävää sekä yksityisten turvallisuuspalveluiden toimivaltuuksia etenkin poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelussa. Lopuksi on tarpeen myös tutkia vuonna 2018 lausuntokierroksella ollutta, ja paljon julkisuutta saanutta ehdotusta uudeksi asiakas- ja potilaslaiksi, jonka tarkoituksena oli laaja itsemääräämislainsäädännön kokonaisuudistus. Siinä ehdotettiin mm. ensihoidon toimivaltuuksien lisäämistä ja myös yksityisille turvallisuusalan vartijoille ja järjestyksenvalvojille mahdollisuutta kuljetusten toteuttamiseen sosiaali- ja terveydenhuollossa. Lausuntokierroksen aikana lakiluonnos sai kuitenkin niin paljon palautetta muutostarpeista mm. perustus oikeudellisten ongelmien vuoksi, että sen valmistelua joudutaan jatkamaan.

4.1 Ensihoitopalvelu

Ensihoidolla tarkoitetaan terveydenhuollon päivystystoimintaa, jonka perustehtävänä on turvata äkillisesti sairastuneen tai onnettomuuden uhrin tasokas hoito tapahtumapaikalla ja kuljetuksen aikana. (Kuisma 2013, 14.)

4.1.1 Ensihoitopalvelua koskeva lainsäädäntö

Ensihoitoa koskevan lainsäädännön valmistelusta vastaa sosiaali- ja terveysministeriö (STM). Se myös ohjaa sekä valvoo ensihoitopalvelun toimintaa yleisellä tasolla. Ensihoidon järjestämisestä säädetään terveydenhuoltolaissa (30.10.2010/1326) ja ensihoitopalvelun tehtävistä säädetään tarkemmin sosiaali- ja terveysministeriön asetuksessa ensihoitopalvelusta (29.8.2017/585). Lisäksi sosiaali- ja terveysministeriö on julkaissut sairaanhoitopiireille tarkoitetut ohjeet ensihoidon palvelutasopäätöksen laatimisesta. (Sosiaali- ja terveysministeriö)

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista eli potilaslaki (785/1992) vaikuttaa myös ensihoitopotilaiden asemaan. Myös ensihoitopalvelun on kunnioitettava kaikessa toiminnassaan terveydenhuollon arvoja ja lainsäädäntöä sekä potilaan oikeuksia.

Toimivaltainen ensihoitopalvelun yksiköiden käytöstä määräävä viranomainen on sairaanhoitopiirin ensihoitopalvelun kenttäjohtaja. Muuna toimivaltaisena viranomaisena esimerkiksi mielenterveyslain perusteella tehtävissä virka-apupyynnöissä toimii sairaanhoitopiiriin tai terveyskeskukseen virkasuhteessa oleva lääkäri (Ohje ensihoidon palvelutasopäätöksen laatimisesta 2017, 21).

4.1.2 Tahdonvastainen hoitoon toimittaminen

Vuosien myötä ensihoidon tehtävien määrä on lisääntynyt ja myös niiden luonne on muuttunut. Ensihoitopalvelu kohtaa entistä useammin psykiatrisen avun tarpeessa olevia potilaita. Ensihoidon palveluja tarvitsevat erityisesti huumeita käyttävät, psykoottiset ja itsemurhaa yrittäneet potilaat. Ensihoidolla on keskeinen rooli tahdonvastaiseen hoitoon toimittamisessa. Psykiatrista hoitoa tarvitseva potilas voi olla yhteistyöhaluton ja hän voi olla eri mieltä avuntarpeestaan, koska ei tunnista psyykkisen avun tarvettaan. Hoitoon toimittamista vastustavat ja sairaudentunnon puuttumista potevat potilaat ovat haaste ensihoidossa. (Kuisma 2013,14-19, 657-658.)

Erityisesti psykoottisen potilaan kanssa on kaikissa tilanteissa pyrittävä yhteisymmärrykseen hänen hoidostaan ja kuljetuksestaan. Esimerkiksi tahdonvastainen lääkehoito on vakava uhka potilaan perustuslailliselle itsemääräämisoikeudelle. Mielenterveyslain perusteella potilasta ei voi lääkittää ilman hänen suostumustaan kuin tahdosta riippumattomassa hoidossa tai tarkkailussa. (Kuisma 2013, 658-659.)

Potilasta auttaa ensihoitajan turvallinen, rauhallinen ja kiinnostunut suhtautuminen. Hoitoon toimittaminen on potilaalle tilanne, joka ehkä jää pysyvästi hänen mieleensä. Jos tilanne on hoitunut turvallisesti ja yhteisymmärryksessä, syntyy siitä hyvää pohjaa myöhemmälle hoidolle. (Kuisma 2013, 658.)

4.2 Yksityiset turvallisuuspalvelut

Yksityisillä turvallisuuspalveluilla tarkoitetaan vartioimisliiketoimintaa, järjestyksenvalvojatoimintaa ja turvasuojustoimintaa. Olen maininnut opinnäytetyöni johdannossa muutama Poliisiammattikorkeakoulussa laaditun opinnäytetyön laista yksityisistä turvallisuuspalveluista. Poliisiammattikorkeakoulussa aiemmin laadituissa opinnäytetyöissä on käsitelty

mm. yksityisen turvallisuusalan toimijoiden roolia hoitotyössä, yksityisen turvallisuusalan ja poliisin yhteistyötä sekä laadittu kenttämuistio yksityisistä turvallisuuspalveluista annettusta laista sekä toimintaohjeita viranomaisen kanssa toimimiseen.

Koska laista yksityisistä turvallisuuspalveluista löytyy kattavasti aiemmin tutkittua materiaalia, en lähde tässä opinnäytetyössäni tarkemmin käymään ko. lakia läpi. Opinnäytetyötäni ja erityisesti aiheitani varten minua kiinnostavat lainsäätämisen yhteydessä perustuslakivaliokunnan antamat lausunnot julkisen vallan käytöstä ja julkisen tehtävän antamisesta yksityiselle toimijalle. Vuoden 2017 lakiin säädettiin muutos poliisien säilyttämien henkilöiden kohtelusta ja poliisien mahdollisuudesta käyttää vartijoina myös yksityistä turvallisuuspalvelua. Tähän muutokseen liittyen on lain valmistelussa otettu kantaa julkisen vallan käyttöön.

4.2.1 Taustaa

Laki yksityisistä turvallisuuspalveluista (21.8.2015/1085) tuli voimaan 1.1.2017. Se korvasi aiemman lain yksityisistä turvallisuuspalveluista sekä lain järjestyksenvalvojista. Hallituksen esityksen (HE 22/2014) mukaan lainmuutoksen pääasiallisena tavoitteena oli yksityisiä turvallisuuspalveluita koskevan sääntelyn selkiyttäminen. Yksityisiä turvallisuuspalveluita koskeva lainsäädäntö ehdotettiin keskitettäväksi yhteen lakiin, joka käsittäisi vartijoita, järjestyksenvalvojia sekä turvasuojaajia koskevat säännökset. Lisäksi ehdotettiin säädettäväksi muutoksia poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annettuun lakiin. (HE 22/2014, 1.)

Aiempi laki yksityisistä turvallisuuspalveluista oli vuodelta 2002. Sen lain laatimisen yhteydessä on perustuslakivaliokunta antanut hallintovaliokunnalle lausunnon (PeVL 28/2001 vp) hallituksen esitykseen (HE 69/2001) laiksi yksityisistä turvallisuuspalveluista ja siihen liittyvistä laeiksi.

Perustusvaliokunta on perusteluissaan tuolloin lausunut seuraavaa:

Lakiehdotuksen tarkoittama vartioimistehtävä on määritelty siten, että toiminta ei ole päällekkäinen poliisin hoidettavana olevan yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämistehtävän kanssa. Tätä vahvistaa 9 §:n 1 momentin kielto, jonka mukaan vartioimisliike ei saa ottaa vastaan toimeksiantoa, joka sisältää sitoumuksen ylläpitää yleistä järjestystä ja turvallisuutta.

Toisaalta käytännön tasolla vartioimistehtävien ja poliisille poliisilain mukaan kuuluvien tehtävien päällekkäisyys on ilmeinen. Kun otetaan huomioon myös vartijoiden toimivaltuudet, erityisesti niiden ulottuminen julkisrauhan suojaamiin vartioimisalueisiin, on kiistatonta, että vartioimisliiketoimintaa on sitä kokonaisuutena arvioiden pidettävä perustuslaissa tarkoitettuna julkisena hallintotehtävänä.

Perustuslaissa julkisen hallintotehtävän siirtämiselle säädettyjen edellytysten kannalta valiokunta katsoo, että ehdotetunlaisia yksityisluonteisia turvapalveluita tarvitaan täydentämään poliisin ja muiden viranomaisten toimintaa ja että tehtävän tarkoituksenmukaiseen hoitamistapaan kohdistuva tarpeellisuusedellytys siten täyttyy. On kuitenkin tärkeää, että päävastuu järjestyksestä ja turvallisuudesta samoin kuin rikosten torjunnasta ja selvittämisestä huolehtimisesta jää poliisille ja muille viranomaisille ja että vartioimisliiketoiminnan osuus jää vain täydentäväksi. (PeVL 28/2001 vp, 5.)

Perustuslakivaliokunta on siis lausunnossaan katsonut, että yksityistä vartioimisliiketoimintaa on pidettävä perustuslaissa tarkoitettuna julkisena hallintotehtävänä. Valiokunta on myös katsonut, että vartioimisliiketoimintaa tarvitaan täydentämään poliisintoimintaa ja se voidaan perustuslain 124 §:n mukaan antaa lailla myös yksityiselle, jos se on tarpeen tehtävän tarkoituksenmukaiseksi hoitamiseksi. Valiokunta ei myöskään pidä vartijoiden toimivaltuuksia ja voimankäyttöoikeuksia kokonaisuudessaan sellaisina, että niiden johdosta vartioimisliiketoiminta olisi katsottava perustuslain 124 §:n mukaiseksi merkittäväksi julkisen vallan käytöksi. (PeVL 28/2001, 6.)

4.2.2 Poliisien säilyttämien henkilöiden kohtelu

Hallituksen esityksessä (22/2014) ehdotetaan myös poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annettua lakia (29.9.2006/841) muutettavaksi siten, että poliisilaitokset voisivat antaa toimeksiannon laissa tarkoitettujen vartijan tehtävien suorittamisesta myös turvallisuusalan elinkeinolon haltijalle erityisten tarkoin rajattujen edellytysten täytyessä. Tehtävissä voitaisiin käyttää vartijaksi hyväksytyjä henkilöitä, jotka olisivat saaneet erityiskoulutuksen tehtävään. (HE 22/2014, 1.)

Eduskunta antoi lain valmisteltavaksi hallintovaliokuntaan ja määräsi perustuslakivaliokunnan antamaan hallintovaliokunnalle lausunnon. Perustuslakivaliokunta katsoi, että lakiehdotuksessa on kysymys tehtävästä, joka on ollut vain viranomaisten hoidettavana. Perustusvaliokunta arvioi sääntelyä erityisesti perustuslain 124 §:n kannalta. He tarkastelivat myös sitä, että merkitseekö uusi sääntely poliisitoiminnan yksityistämistä. He kuitenkin arvioivat, että

pääsäännön mukaisissa tilanteissa säilytystilan toiminnan ohjauksesta ja valvonnasta vastaa aina poliisilaitoksen virkasuhteessa oleva henkilö ja yksityisen palveluksessa oleva vartija toimii vain poliisin apuna ja välittömässä ohjauksessa ja valvonnassa. Vartija on velvollinen toiminnassaan noudattamaan poliisin antamia käskyjä.

Juuri nämä edellä mainitut säännökset korostivat perustuslakivaliokunnan mielestä viranomaisen roolin ensisijaisuutta ja yksityisen palveluksessa olevan vartijan rooli jää viranomaista avustavaksi ja täydentäväksi ja sitä kautta epäitsenäiseksi. Sääntelyn arvioinnissa merkitystä on myös sillä, että järjestely on käytettävissä vain tilapäisesti. Esimerkiksi merkittävän julkisen vallan käyttöä tarkastellessaan on perustuslakivaliokunta pitänyt voimankäyttöoikeuden antamista muulle kuin viranomaiselle mahdollisena, jos se tapahtuu tarkasti rajatussa tilassa ja tilapäisluonteisesti. (PeVL 22/2014.)

Perustuslakivaliokunta kiinnittää lausunnossaan myös huomiota siihen, että vartijoiden ja järjestyksenvalvojen koulutus vaihtelee huomattavasti. Vartijoiden ja järjestyksenvalvojen toimivaltuuksia koskevaa lainsäädäntöä kehitettäessä on syytä ottaa huomioon myös se, että laajemmat tehtävät ja toimivaltuudet edellyttävät perusteellista koulutusta tehtäviin.

Hallintovaliokunta (HaVM 57/2014) on lausunut seuraavaa:

Perustuslakivaliokunnan lausunnosta ilmenee valtiosääntöisessä arvioinnissa merkitystä olevan myös sillä, että järjestely on käytettävissä vain *tilapäisesti*. Tilapäisyyden perusedellytystä on esityksen perusteluissa korostettu toteamalla, että lähtökohtaisesti poliisilaitoksen olisi käytettävä virkasuhteisia vartijoita tai poliisimiehiä vartijan tehtävissä. Tämän vuoksi yksityisten vartijoiden käyttö ei olisi mahdollista jatkuvaluonteisesti vaan ainoastaan perusteluissa esitetyn kaltaisissa poikkeuksellisissa tilanteissa. Tällainen rajaus on tehtävien epäitsenäisen luonteen ohella perustuslakivaliokunnan mielestä välttämätön sen turvaamiseksi, että sääntely ei merkitse poliisitoiminnan osittais-takaan yksityistämistä.

Hallintovaliokunta on siis huomionnut perustuslakivaliokunnan huolen siitä, ettei poliisitoimintaa yksityistetä ja muuttanut hallituksen esitystä lisäämällä lain 6 §:n loppuun maininnan tilapäisyydestä ja poikkeuksellisesta tilanteesta.

Laki poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta (29.9.2006/841) 6 § 1 momentti:

Turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijan palveluksessa olevan määrääminen vartijan tehtävään:

*Poliisilaitos voi 5 §:ssä tarkoitetun sopimuksen mukaisesti määrätä turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijan palveluksessa olevan hoitamaan tilapäisesti tässä laissa tarkoitettua vartijan tehtävää säilytystilassa, jos tehtävän hoitaminen muulla tavalla ei ole säilytystilan sijainnin tai säilytettävien suuren määrän vuoksi tarkoituksenmukaista. **Turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijan palveluksessa olevaa voidaan käyttää vartijan tehtävässä vain niin kauan kuin se on vartiointitehtävien asianmukaisen hoitamisen vuoksi välttämätöntä.***

Lainmuutoksella on siis annettu poliisille kuuluva hallintotehtävä tilapäisesti turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijan palveluksessa olevalle, jos se on tarkoituksenmukaista ja välttämätöntä. Perustuslakivaliokunta on katsonut, että erityisesti harvemmin asutuilla alueilla sääntelyn tarkoittamiin tilapäisjärjestelyihin turvautuminen saattaa olla perusteltua ja tarkoituksenmukaista etenkin poliisin kiireellisten partioitehtävien tehokkuuden takaamiseksi.

4.3 Itsemääräämislainsäädännön uudistaminen

Sosiaali- ja terveysministeriössä valmisteltiin vuosina 2017-2018 hallituksen esitystä uudeksi asiakas- ja potilaslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Asiakas- ja potilaslain tavoitteena oli uudistaa sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntöä niin, että asiakkaiden ja potilaiden itsemääräämisoikeudesta ja sen rajoittamisesta olisi säädetty kattavasti. Laki sisältäisi myös säännökset tahdosta riippumattomasta psykiatrisesta hoidosta sekä tahdosta riippumattomasta päihdehoidosta. Lain oli tarkoitus tulla voimaan vuonna 2020. (Tiedote 63/2018, STM.)

Luonnos asiakas- ja potilaslaiksi oli lausuntokierroksella kesäkuusta syyskuun 2018 puoliväliin asti. Lausuntopalautteen perusteella lakiluonnokseen tuli kuitenkin niin paljon muutostarpeita, että niiden toteuttaminen vaatisi aikaa. Lakiuudistuksessa on kyse monimutkaisesta kokonaisuudesta, jolla on vahva kytkös perustuslakiin. (Tiedote 145/2018, STM.)

Lakiluonnos asiakas- ja potilaslaiksi sai näkyvyyttä myös mediassa, koska lakiluonnos sisälsi mm. ensihoitajille rajoitettuja voimankäyttöoikeuksia potilaita kohtaan. Lakiluonnoksen 100 § koski rajoitustoimenpiteitä ensihoitopalveluissa:

Jos yksittäisen henkilön kohdalla rajoittaminen on 95–98 §:ä noudattaen sallittua ja yksittäisen rajoitustoimenpiteen käyttämisen edellytykset täyttyvät, terveydenhuoltolain 39 ja 40 §:ssä tarkoitetuissa ensihoitopalveluissa voidaan

käyttää seuraavia rajoitustoimenpiteitä siten kuin jäljempänä tarkemmin säädetään:

- 1) 105 §:ssä tarkoitettu kiinnipitäminen;
 - 2) 108 §:ssä tarkoitettu rajoittavien välineiden ja asusteiden käyttö vakavissa vaaratilanteissa;
 - 3) 109 §:ssä tarkoitettu aineiden ja esineiden haltuunotto;
 - 4) 110 §:ssä tarkoitettu henkilöntarkastus;
 - 5) 111 §:ssä tarkoitettu henkilönkatsastus;
 - 6) 113 §:ssä tarkoitettu poistumisen estäminen kiireellisen terveydenhuollon toteuttamiseksi;
 - 7) 114 §:ssä tarkoitettu yhteydenpidon rajoittaminen;
 - 8) 115 §:ssä tarkoitettu teknisen välineen käyttö;
 - 9) 116 §:ssä tarkoitettu välttämättömän terveydenhuollon antaminen ilman potilaan lupaa;
 - 10) 117 §:ssä tarkoitettu lääkityksen antaminen ilman potilaan lupaa;
 - 11) 118 §:ssä tarkoitettut henkilökohtaiseen hygieniaan liittyvät rajoitustoimenpiteet;
 - 12) 119 §:ssä tarkoitettut ravitsemukseen liittyvät rajoitustoimenpiteet.
- (Asiakas- ja potilaslakiluonnos 2018)

Ensihoidon erikoislehti Systolessa Partanen otti kantaa siihen, että ensihoitajien mahdollisuus käyttää rajoitustoimenpiteitä kahden ensihoitajan tekemänä on lähes tekemätön paikka. Aggressiivinen potilas pitäisi rajoittaa, hoitaa ja kuljettaa vastoin potilaan suostumusta kahden henkilön voimin ilman poliisin koulutusta ja välineitä sekä ilman, että hänelle aiheutuu kipua. Tämä ei onnistuisi ensihoidossa. (Partanen 2018, luettu 13.10.2019.)

Suomen ensihoitoalan liitto ry:ltä ei oltu pyydetty erikseen lausuntoa, mutta liitto antoi lausunnon 13.9.2018, jossa se totesi lakiluonnoksessa olevan lukuisia ongelmia. Lausunnossa todettiin, että lakiluonnoksen toteutuessa ensihoitajien työturvallisuus voi heikentyä merkittävästi. Lakiluonnos voisi entisestään hämärtää mielikuvaa siitä, että ensihoidossa pakkokeinojen sijaan tehdään hoitotyötä ja autetaan kansalaisia hädässä. Ensihoidossa työskentelevällä henkilöstöllä ei myöskään ole koulutusta toteuttaa kiinnipitoa turvallisilla menetelmin ja lisähenkilöstöä ei useinkaan ole heti mahdollista saada paikalle. Liitto katsoo myös, että lakiluonnos edellyttää koulutusta, jota ei ole olemassa, ja se on merkittävä ongelma sekä työturvallisuuden että potilasturvallisuuden kannalta. (Suomen Ensihoitoalan Liitto ry.)

Lakiluonnos uudeksi asiakas- ja potilaslaiksi sisälsi myös muutoksia vartijoiden ja järjestyksenvalvojen toimivaltaan sosiaali- ja terveydenhuollossa. Lakiluonnoksen 209 §:ssä säädettiin mm.:

Yksityisistä turvallisuuspalveluista annetussa laissa (1085/2015) tarkoitettu vartija ja järjestyksenvalvoja saavat 210 §:n mukaisen koulutuksen suoritettuaan palveluyksikön henkilökuntaan kuuluvan sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilön pyynnöstä:

- 1) ottaa kiinni pakenevan henkilön, jonka liikkumisvapautta on rajoitettu tämän lain mukaisesti;*
- 2) **osallistua** sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilön ohella 25 luvussa tarkoitettujen **kuljetusten turvaamiseen**;*
- 3) olla tarvittavan avun antamiseksi riittävän lähellä muissa tilanteissa, joihin liittyy väkivallan uhka;*
- 4) pitää henkilöstä kiinni akuutissa henkeä tai terveyttä vakavasti uhkaavassa väkivaltatilanteessa;*
- 5) osallistua muun tässä laissa heille nimenomaisesti säädetyn tehtävän suorittamiseen.*

*Vartijoiden ja järjestyksenvalvojen ensisijaisena tehtävänä on ylläpitää turvallisuutta ja vähentää läsnäolollaan väkivaltatilanteiden syntymistä.
(Asiakas- ja potilaslakiluonnos, 2018)*

Kohdassa 2 viitatussa luvussa 25 säädettiin sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten oikeudesta saada virka-apua ja kuljetusten toteuttamisesta.

Poliisihallitus antoi lakiluonnoksesta lausunnon (POL-2018-21885), jossa se keskittyi pääasiassa poliisin virka-apuun sekä poliisin muuhun avustavaan toimintaan sosiaali- ja terveydenhuollon eri menettelyissä. Poliisihallitus katsoi, että asiakas- ja potilaslakiluonnoksessa on poliisitoiminnan kannalta perustavanlaatuisia ongelmia ja lisäselvitystä vaativia aiheita. Poliisihallitus esittikin, että lain valmistelua jatkettaisiin ja valmistelussa tulisi huomioida paremmin poliisitoiminnan intressit.

Poliisihallitus kiinnitti lausunnossaan huomioita myös siihen, että lakiluonnoksessa myös vartijoiden tehtäväksi tulisi turvallisuuden ylläpitäminen ja väkivaltatilanteiden syntymisen estäminen omalla läsnäololla eli rikosten ennalta estäminen. Tällaiset tehtävät kuuluvat kuitenkin järjestyksenvalvojan tehtäviin. Poliisihallitus totesi lausunnossaan, että kahden eri yksityisen turvallisuusalan toimijan erottaminen toisistaan on keskeistä julkisen vallan käytön laajuuden, mutta myös tarkkarajaisuuden vuoksi. Lakiehdotuksessa tulisi sen takia selkeästi tehdä ero vartijoille ja järjestyksenvalvojen kuulumien tehtävien ja toimivaltuuksien suhteen.

Poliisihallitus totesi lausunnossaan myös, että poliisitoiminnan kannalta on kehittämisen arvoista, että yksityisen turvallisuusalan käyttömahdollisuuksia selvitetään. Sääntelyn tulisi

kuitenkin näiltä osin olla selkeää ja yhdenmukaista yksityistä turvallisuusalaa koskevan muun sääntelyn kanssa. Lisäksi tulisi tarkoin selvittää, mikä rooli yksityisellä turvallisuusalalla on etenkin, kun kyse on potilaan tai asiakkaan perusoikeuksien rajoittamisesta. Tästä syystä kuljetusten osalta on huomioitava, onko yksityisen turvallisuusalan tehtävä ainoastaan avustaa ja tukea, vai toimia itsenäisesti. Jälkimmäisessä voi olla kyse merkittävästä julkisen vallan käytöstä, jollaista voidaan antaa vain viranomaiselle. (Poliisihallituksen lausunto 7.9.2018.)

Valvira piti omassa lausunnossaan (Dnro V/31854/2018) lakiesitystä vaikeaselkoisena sekä paljon lain sisäisiä viittauksia sisältävänä kokonaisuutena. Valvira pitää myös asiakas- ja potilaslain esitettyä voimaan tuloa 2020 liian nopeana, kun otetaan huomioon sen vaikutukset sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden, viranomaisten ja valvontaviranomaisten toimintaan. Valviran mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstö tulee tarvitsemaan laajaa koulutusta ja ohjausta velvoitteiden asianmukaiseksi toteuttamiseksi. (Valvira 2018.)

5 AINEISTON ANALYSOINTI

Sain luettavakseni tilannekeskuksen komisario Pauli Latvasen laatiman diaesityksen Seinäjoella pidetystä yhteistyöpalaverista mielenterveyslain mukaisista virka-avusta. Esityksessä on läpikäyty mm. virka-apupyynnön seitsemänvaiheinen eteneminen. Tämän lisäksi haastattelin komisario Latvasta 15.7.2019. Tämän jälkeen olen tarkentanut vielä haastattelussa tulleita vastauksia sähköpostitse.

Poliisin resurssien näkökulmasta tarkastelin teoriaosuudessa myös muita vaihtoehtoja avustaa mielenterveyspotilaan kuljetuksessa. Haastattelin tähän liittyen Vaasan sairaanhoitopiirin ensihoidon tulosityksikön kenttäjohtaja Vesa Aroa.

5.1 Pohjanmaan poliisilaitos

Suomessa on 11 poliisilaitosta, joista yksi on Pohjanmaan poliisilaitos. Pohjanmaan poliisilaitoksen toiminta-alueena on Pohjanmaan, Etelä-Pohjanmaan ja Keski-Pohjanmaan maakunnat. Laitoksen pääpoliisiasema sijaitsee Vaasassa. Lisäksi Pohjanmaan poliisilaitoksen

alueella on 11 poliisiasemaa ja sekä yksi yhteispalvelupiste. Asukkaita Pohjanmaan poliisilaitoksen alueella asuu noin 443 000. (Poliisi.fi)

Poliisin tilannekeskuksia on Suomessa kahdeksan ja johtokeskuksia kaksi. Pohjanmaan poliisilaitoksen alueen virka-avusta päätetään tilannekeskuksessa yleisjohtajan toimesta tai arki-iltaisain ja öisin Helsingin johtokeskuksen päällystöpäivystäjän toimesta (Latvanen 2018).

5.1.1 Tilastot

Pohjanmaan poliisilaitoksen tilannekeskuksen komisariolta tiedoksi saamistani lukumäärätiedoista, jotka koskevat virka-apua terveydenhuoltoviranomaiselle vuosilta 2015-2019 (tilanne 6.9. mennessä), käy selville, että vajaan viiden vuoden aikajaksolla virka-apupyynnöiden vuosittainen määrä on pysynyt melko tasaisena. Erityisiä piikkejä ei em. vuosien aikana ole, mutta vuonna 2018 virka-apupyynnöjä on ollut jonkun verran enemmän kuin aiempina vuosina. Virka-apupyynnöiden määrä on kuitenkin ollut nouseva. Vuoden 2019 lopullista lukumäärää ei voi arvioida vielä tässä vaiheessa.

Seuraavasta Poliisin valtakunnallisesta tulostietojärjestelmästä (PolStat) ajetusta tilastosta selviää tarkemmin, kuinka monta mielenterveyslain 31 §:n 1 momentin mukaista kuljettamisen avustamistehtävää on Pohjanmaalla suoritettu vuosina 2017-2019 (5.9. mennessä).

 332 Mielenterveys: kuljettamisen avustaminen

Tehtävä lkm (kaikki)	2017	2018	2019
5712 Alajärven poliisiasema	9	7	5
5713 Alavuden poliisiasema	8	7	5
5714 Kannuksen poliisiasema	3	6	3
5716 Kauhajoen poliisiasema	22	19	11
5715 Kaustisen poliisiasema	4	5	3
5717 Kokkolan poliisiasema	23	32	29
5718 Kristiinankaupungin poliisiase	16	10	8
5719 Laihian poliisiasema	3	3	0
5721 Lapuan poliisiasema	20	9	8
5722 Pietarsaaren poliisiasema	10	16	13
5723 Seinäjoen poliisiasema	37	56	45
5711 Vaasan pääpoliisiasema	76	88	53
5710 Pohjanmaa	231	258	183

Tilasto 1. PolStat, ajettu 5.9.2019

Tarkastelussa ovat kuljettamisen avustamistehtävät, koska ne ovat yleisimpiä mielenterveyslain 31 §:n mukaisista tehtävistä.

Seuraavissa tilastoissa 2 ja 3 on eriteltyä Etelä-Pohjanmaan kenttäjohtoalueen MTL 31 §:n 1 momentin mukaiset kuljettamisen avustamistehtävät vuosilta 2017-2019 (5.9.2019 asti) sekä kappalemäärinä että niihin käytetty keskimääräinen aika minuutteina.

Tehtävä lkm (kaikki)	2017	2018	2019
005 Alajärvi	9	7	5
010 Alavus	5	3	3
052 Evijärvi	1	0	0
145 Ilmajoki	5	3	1
151 Isojoki	1	0	0
218 Karijoki	1	0	0
232 Kauhajoki	9	1	5
233 Kauhava	10	4	6
300 Kuortane	0	0	0
301 Kurikka	11	18	5
403 Lappajärvi	1	0	0
408 Lapua	6	5	2
743 Seinäjoki	32	53	44
759 Soini	1	3	0
846 Teuva	0	0	1
934 Vimpeli	2	0	0
989 Ähtäri	2	1	2
EP	96	98	74

Tilasto 2. PolStat, ajettu 5.9.2019.

Keskimääräinen sidonnaisuusaika min	2017	2018	2019
005 Alajärvi	109,8	110,0	77,9
010 Alavus	59,4	102,5	128,7
052 Evijärvi	252,8	/0	/0
145 Ilmajoki	62,4	65,4	37,1
151 Isojoki	75,1	/0	/0
218 Karijoki	263,5	/0	/0
232 Kauhajoki	86,4	82,2	85,8
233 Kauhava	139,3	106,2	78,0
300 Kuortane	/0	/0	/0
301 Kurikka	71,9	93,4	35,7
403 Lappajärvi	63,8	/0	/0
408 Lapua	68,7	98,4	38,8
743 Seinäjoki	40,2	48,2	39,9
759 Soini	35,2	138,6	/0
846 Teuva	/0	/0	39,4
934 Vimpeli	85,2	/0	/0
989 Ähtäri	208,6	/0	54,1
EP	79,8	71,1	52,3

Tilasto 3. PolStat, ajettu 5.9.2019.

Etelä-Pohjanmaan kenttäjohtoalueella mielenterveyslain mukaisiin, kuljetuksen avustamistehtäviin, on tilastojen mukaan keskimääräinen partion käyttämä aika per tehtävä ollut esimerkiksi vuonna 2018 noin 71 minuuttia, kun taas vuonna 2019 (tilanne 5.9. saakka) se on ollut noin 52 minuuttia/tehtävä. Huomioon täytyy kuitenkin ottaa, että se on keskimääräinen aika ja yksittäinen tehtävä voi kestää joskus jopa useampia tunteja - etenkin mikäli tehtävään sisältyy matka-aikaa.

Vertailuna seuraavissa tilastoissa on kotihälytyksien lukumäärä ja niihin käytetty keskimääräinen aika minuuteissa Etelä-Pohjanmaan alueella vuosina 2017-2018.

Tehtävä lkm (kaikki)	2017	2018
36 Kotihälytys	0	0
360 Kotihälytys: muu syy	276	306
361 Kotihälytys: perheväkivalta	663	749
362 Kotihälytys: henkilö häiriöksi	568	638
363 Kotihälytys: häiritsevä meteli tms.	492	472
36 Kotihälytys	1 999	2 165

Tilasto 4. PolStat, ajettu 10.9.2019.

Keskimääräinen sidonnaisuusaika min	2017	2018
36 Kotihälytys	/0	/0
360 Kotihälytys: muu syy	90,1	61,7
361 Kotihälytys: perheväkivalta	89,8	96,9
362 Kotihälytys: henkilö häiriöksi	66,5	77,5
363 Kotihälytys: häiritsevä meteli tms.	45,2	42,9
36 Kotihälytys	72,5	74,7

Tilasto 5. PolStat, ajettu 10.9.2019.

Mielenterveyslain 31 §:n mukaisia kuljettamisen avustamistehtäviä on prosentuaalisesti vähän poliisin muihin tehtäviin nähden, mutta tehtäviin sitoutuu keskimääräisesti sama aika kuin esimerkiksi keskimääräiseen kotihälytystehtävään.

5.1.2 Virka-apupyynnön eteneminen

Mielenterveyslain 31 §:ssä tarkoitetun virka-apupyynnön etenee Pohjanmaan poliisilaitoksessa seuraavasti:

1. Pyytjä havaitsee tarpeen ja kirjaa kirjallisen virka-apupyynnön asiasta.
2. Pyytjä faksaa pyynnön tilannekeskuksen faxiin.
3. Pyytjä soittaa tilannekeskukseen ja varmistaa pyynnön saapuneen perille.
4. Pyytjä soittaa hätäkeskukseen asiasta.
5. Tilannekeskus tarkistaa pyynnön ja soittaa tarvittaessa lisätietoja asiaan pyytäjältä.
6. Hätäkeskus tiedustelee hälytyksen saatuaan tilannekeskuksesta virka-apupyynnön käsittelyn tilaa / onko pyyntö hyväksytty.
7. Hätäkeskus antaa tehtävän ambulanssille ja poliisipartiolle tehtäväksi hyväksynnän jälkeen. (Latvanen 2018.)

Opinnäytetyön liitteenä (liite 2) on Pohjanmaan poliisin käyttämä virka-apupyynnönlomake mielenterveyspotilaita koskeviin pyyntöihin. Latvasen mukaan yksisivuinen lomake on nopeammin tulostettavissa allekirjoitettavaksi ja faksattavaksi kuin monisivuinen Poliisihallituksen lomake, joka on tarkoitettu käytettäväksi useissa eri tarkoituksissa.

Pohjanmaan poliisin tilannekeskuksen toive virka-apua pyytävälle on, että yhdenmukainen lomake olisi käytössä kaikilla. Lisäksi kirjallinen pyyntö olisi kirjoitettava selvällä käsialalla tai tietokoneella. Pyyntö tulee pyytävän lääkäri nimi olla selkeästi esillä sekä ilmoitettava lääkärin yhteystiedot / puhelinnumero, josta voi tarvittaessa kysyä lisätietoja. Esimerkiksi vaihteen numero ei ole riittävä. (Latvanen 2018.)

Pohjanmaan poliisin ohjeistuksessa on myös määritelty ne vähimmäistiedot, jotka virka-apupyynnössä tulee ilmetä:

1. Säädos, mihin pyyntö perustuu
2. Virka-avun kohteen tiedot
3. Virka-avun pyytäjän tiedot
4. Tapahtuman kuvaus ja syy, miksi virka-apua pyydetään
5. Pyyntöä voimassaoloaika
6. Tarvittavat yhteystiedot (Latvanen 2018).

5.1.3 Tilannekeskuksen komisario Pauli Latvasen haastattelu

Haastattelin opinnäytetyötä varten yleisjohtajana toimivaa tilannekeskuksen komisario Pauli Latvasta 15.7.2019. Haastattelun tarkoitus on teemahaastattelulla vielä vahvistaa Pohjanmaan poliisilaitoksen käytäntö ja selvittää mahdollisia ongelmakohtia. Myöhemmin tarkemmin muutamaa kohtaa vielä sähköpostitse 7.9.2019.

Aluksi kysyin virka-apupyynnön etenemisestä varmistaakseni, että edellisessä kappaleessa esittämäni vaihekuvaus pitää paikkansa ja että faksia edelleen käytetään. Vaihtoehtoja on Latvasen mukaan kaksi eli joko pyynnot tulevat faksilla tai kiireelliset tapaukset soitolla tai sähköpostilla. Periaatteessa siis keinoja on useampia, mutta faksin käyttö on perinteinen tapa edelleen. Syy, miksi faksi on käytössä, on allekirjoitetun version saaminen. Kiiretilanteissa käy aina myös puhelimitse saatu pyyntö, mutta niissäkin tapauksissa pyydetään aina kirjallinen versio jälkikäteen. Käytännössä sillä varmistetaan pyytäjä ja hänen henkilöllisyytensä ja lisäksi virka-apupyyntö saadaan arkistoon allekirjoituksen kanssa. Latvanen ei pidä menetelmää monimutkaisena, vaikka se näyttää monivaiheiselta.

Seuraavaksi tiedustelin, millaisia ongelmia hän yleisjohtajana näkee mielenterveyslain mukaisissa virka-apupyynnöissä Pohjanmaan poliisilaitoksen alueella.

Pohjanmaan poliisilaitos nykyisessä muodossaan aloitti 1.5.2014. Latvanen kertoo, että toiminnan alkuvaiheessa virka-apupyynnöiden sujuvuudessa oli suurempiakin ongelmia. Kokeemuksen ja vuosien jälkeen toiminta on alkanut sujua paremmin ja paremmin. Koulutustilaisuuksia on järjestetty ja yhteistyöstä on avoimesti keskusteltu ja neuvoteltu eri toimijoiden välillä.

Latvasen mukaan ongelmia on siihen nähden hyvin vähän, että tapauksia kuitenkin tulee päivittäin ja satoja pyyntöjä vuodessa. Ne toimivat rutiinilla. Isoja ongelmakohtia ei ole. Jos ongelmia ilmenee jonkun toimijan kanssa, sovitaan palaveri ja selvitetään ongelma. Mm. sairaanhoitopiirien turvallisuuspäälliköiden sekä mielenterveyspuolen lääkäreiden ja osastonhoitajien kanssa pidetään palavereja.

Pienenä ongelmana Latvanen näkee sen, että mielenterveysarviot tehdään pääsääntöisesti terveyskeskuksissa ja terveyskeskuslääkäreissä on valtava vaihtuvuus. Siinä on pieni kompastuskohta. Kun henkilökunta oppii käytännön ja kaikki sujuu ongelmitta, vaihtuu lääkäri ja joudutaan aloittamaan taas ”nollasta”.

Seuraavaksi tiedustelen päätösten käsittelystä ja niiden hylkäämismääristä yleisjohtajan toimesta. Latvasen mukaan joitakin pyyntöjä hylätään ja yleisin hylkäyssyy on se, että virka-apua yritetään saamaan tilanteissa, joissa mielenterveyslain pykälät eivät sovellu käytettäväksi lainkaan. Esimerkkinä hoidosta kieltäytyminen. Henkilö kieltäytyy hoidosta ja ei halua hoitoa eikä henkilöllä ole mielenterveyspuolen vaivaa. Jokaisella henkilöllä on oikeus päättää omasta terveydestään ja hoidostaan.

Latvanen mainitsee, että tilanteita on laidasta laitaan. Toisessa ääripäässä on tilanne, että virka-apupyynnön edellytykset ovat täyttyneet, lääkäri pyytää kuljetuksen avustamista ja turvaamista. Ensivaiheessa paikalle yleensä menee ambulanssi kokeilemaan, että haluaako henkilö itse lähteä mukaan vai tarvitaanko poliisin toimivaltuuksia. Latvanen mainitsee, että suurin osa henkilöistä nousee itse ambulanssiin heti, kun poliisin auto tulee näkyviin. Ei välttämättä siis tarvitse kuin käydä paikan päällä. Tähän samaan on viitattu myös jo vanhan poliisilain hallituksen esityksessä: *Käytännössä poliisin läsnäolo riittää usein siihen, että toimenpidettä vastustava luopuu vastarinnasta tietäessään vastustuksen jatkamisen toden-*

näköisesti johtavan voimakeinojen käyttöön (HE 57/1994, 77). Tämän lisäksi Latvasen mukaan voi tulla myös peruutuksia. Eli henkilö on itse noussut ambulanssiin, eikä poliisin toimivaltuuksia tai läsnäoloa ole edes tarvittu.

Toisessa ääripäässä taas ovat tilanteet, joissa joudutaan käyttämään voimakeinoja ja jopa raudoitusta, koska henkilöä ei saada rauhoittumaan muutoin, ja hän käyttäytyy hyvin aggressiivisesti. Poliisin valmistautumiseen vaikuttaa todella paljon poliisin tai terveydenhuoltohenkilökunnan etukäteistiedot tapauksesta ja henkilön käyttäytymisestä.

Kuljetuksen turvaamisessa lähtökohtaisesti tavoite on aina se, että toinen poliisi on fyysisesti samassa tilassa ambulanssissa kuljetettavan henkilön kanssa ja toinen poliisi ajaa poliisiautolla ambulanssin perässä. Tarvittaessa molemmat poliisit nousevat ambulanssin kyytiin turvaamaan kuljetuksen. Latvanen mainitsee, että voi olla myös tilanteita, joissa hoitohenkilökunnan kanssa on sovittu, että turvaaminen tapahtuu seuraamalla ambulanssia.

Kokonaan ei ole kielletty, etteikö potilasta voisi ottaa myös poliisiautoon, mutta ne ovat äärimmäisen harvinaisia tilanteita, jolloin esimerkiksi hoidosta karannut / ilman lupaa poistunut henkilö löytyy 50 metrin päästä sairaalasta, niin poliisi on palauttanut hänet suoraan sairaalaan. Latvanen mainitsee kuitenkin vertailuna mielenterveyslain 30 §, jonka mukaan poliisilla on toimintavelvollisuus erittäin kiireellisissä tapauksissa toimittaa tapaamansa, ilmeisen mielisairaahan henkilön sairaalaan saamaan hoitoa, eikä siihen tarvita ambulanssia.

Pyysin Latvaselta vielä myöhemmin sähköpostitse Pohjanmaan poliisilaitoksen käyttämän virka-apupyynnötlomakkeen, joka on opinnäytetyöni liitteenä. Sain myös sähköpostitse tiedoksi Pohjanmaan poliisilaitoksen lukumäärätietoja virka-apupyynnöistä terveydenhuoltoviranomaisille vuosilta 2015-2019 (tilanne 6.9.2019), joihin olen viitannut edellisessä kappaleessa.

5.1.4 Yhteenveto Pohjanmaan poliisilaitoksen käytännöstä

Saamieni tilastotietojen pohjalta Pohjanmaan poliisilaitoksella on määrällisesti mielenterveyslain 31 §:n mukaisia virka-aputehtäviä melko vähän verrattuna muihin poliisin tehtäviin, mutta niihin käytetty keskimääräinen sidonnaisuusaika on suurin piirtein sama kuin esimerkiksi kotihälytystehtävään. Pohjanmaan alueella etäisyydet ovat pitkiä ja aikaa voi

yksittäiseen tehtävään kuluu matkan takia paljon enemmän. Vaikka tehtäviä on määrällisesti vähemmän, tulee niitä kuitenkin satoja vuosittain.

Haastattelun ja ohjeistuksen perusteella käytäntö on toimiva. Koulutustilaisuuksien ja palaverien järjestäminen eri toimijoiden välillä on koettu tarpeelliseksi ja niitä on pidetty ja pidetään aina tarpeen mukaan useamminkin, mikäli tulee ongelmia. Ongelmakohtia aiheuttavat kuitenkin terveyskeskuslääkärien vaihtuvuus.

Pohjanmaan poliisilaitoksella käytetään omaa virka-apupyyntölomaketta, joka on yksisivuinen ja tarkoitettu vain mielenterveyslain 31 §:n mukaisiin virka-apupyyntöihin. Yksisivuinen lomake on nopeampi käsitellä.

Virka-apupyyntöjä tarvitsee harvemmin hylätä. Jos pyyntö hylätään, se johtuu siitä, että pyyntö ei ole mielenterveyslain mukainen. Virka-apupyyntöjä on laidasta laitaan. Voi olla, että jo poliisiauton näkeminen riittää ja henkilö on suostuvainen hoitoon, toisessa ääripäässä voi olla hyvinkin aggressiivinen tai väkivaltainen henkilö ja poliisin voimankäyttöä tarvitaan.

Suurimpana ongelmana myös Pohjanmaan poliisilaitoksen alueella on nähty mielenterveystoimissa oleva puutteellinen sääntely. Mielenterveyslain 31 §:n 1 momentin mukaista virka-apua kuljetuksen avustamiseen, voi terveydenhuoltoviranomainen pyytää vain tällaisen henkilön toimittamiseksi terveyskeskukseen, sairaalaan tai muuhun sairaanhoidon toimintayksikköön.

5.2 Ensihoidon kenttäjohtajan haastattelu

Haastattelin sähköpostitse 11.9.2019 Vaasan sairaanhoitopiirin ensihoidon tulosityksikön kenttäjohtaja Vesa Aroa saadakseni ensihoitopalvelun esimiehen näkemyksen siitä, että voisiko ensihoito yksin hoitaa tahdonvastaiseen hoitoon kuljettamisen ja toisaalta mitä mieltä hän olisi, jos joku muu kuin poliisi, esimerkiksi yksityinen turvallisuuspalvelu avustaisi kuljetuksessa.

Näetkö mitään sellaisia tilanteita, että ensihoito voisi yksin hoitaa? Vaatisiko lisää resursseja, koulutusta voimankäyttöön jne. Haittäisiko omaa perustehtävää?

Aro toteaa, että koska ensihoito ei ole viranomaistoimintaa ei ensihoitopalvelu voi käyttää julkista valtaa. Jos ensihoitajille annettaisiin voimankäyttöoikeuksia, olisi se erittäin suuri riski myös henkilöstölle. Nykyisin ensihoitajien väkivallan uhka ei ole kovin suuri tiettyjen potilasryhmien silmissä. Voimankäyttöoikeudet voisivat muuttaa ensihoidon näiden potilasryhmien silmissä uhkaksi. Näillä potilasryhmillä Aro viittaa esim. huumeiden käyttäjiin tai väkivaltarikollisiin.

Aro lisää, että jos ensihoitajilla olisi oikeus käyttää voimakeinoja ja rajoittaa ihmisen vapautta, johtaisi se myös velvollisuuksiin. Potilaiden silmissä ensihoitajien neutraali asema muuttuisi. Vaikka voimankäyttöoikeuksia lisättäisiin koskemaan vain mielenterveyspotilaita, olisi tilanne Aron mielestä sama. Nyt ensihoidon tehtävänä on hoitaa ihmisiä ja mikäli tarvitaan pakkokeinoja, on siihen olemassa eri viranomaiset.

Aron mukaan mututuntumalta noin 40 % mielenterveyspotilaiden siirroista päivystyksestä psykiatriseen yksikköön ovat sellaisia, jolloin virka-apua tarvitaan. Hän korostaa kuitenkin, että se on täysin arvio, eikä ole virallinen tilasto. Aro kuitenkin toteaa, etteivät ensihoitajat pärjäisi ilman poliisipartiota niissä virka-aputilanteissa, joissa sitä on pyydetty. Hän korostaa, että aina ensisijaisesti pyritään itse hoitamaan tehtävä ja poliisiin virka-apua pyydetään, kun sitä oikeasti tarvitaan ja poliisin läsnäolo on välttämätön.

Aro viittaa siihen, että ko. tilanteissa yleensä tarvitaan potilaan ”pakottaminen” vasten tahtoaan hoitoon. Yleensä ei kuitenkaan tarvita fyysistä pakottamista. Tai vaihtoehtoisesti on tehtäviä, joissa potilas siirretään ja poliisia tarvitaan, jottei potilas pääse karkaamaan ambulanssista. Ensihoitajalla ei ole oikeutta rajoittaa henkilön vapaata liikkumista. Tällaisissa siirroissa ei kuitenkaan aina tarvita poliisia, jos henkilö ei ole väkivaltainen tai ei ole epäilystä siitä, että hän lähtisi pakoon.

Aro huomauttaa myös, että Pohjanmaan pelastuslaitoksella ei tällä hetkellä tehdä ensihoitajille turvallisuusselvityksiä. Näin ollen pahimmassa skenaariossa ensihoitaja voi olla rikostaustan omaava henkilö. Jos tällainen henkilö saisi myös oikeuksia ihmisen vapauden rajoittamiseen tai voimankäyttöön, voisi se pahimmillaan lisätä mahdollisuutta tehdä väkivaltarikoksia työtehtävien nojalla.

Näetkö joitain huonoja tai hyviä puolia siinä, että poliisin MTL 31 §:n mukaiseen ”virka-apuun” tulisikin esimerkiksi yksityinen vartiointifirma, jos lakia muutettaisiin niin, että virka-avun voisi ”ulkoistaa”?

Aro viittaa tämän kysymyksen osalta myös edellä mainittuun turvallisuusselvityksen tarpeellisuuteen sekä myös siihen, että myöskään yksityisten vartiointifirmojen työntekijät eivät voisi käyttää merkittävää julkista valtaa. Vartijoille pitäisi ainakin saada ns. viranomaissstatus. Hyvänä puolena hän näkee, että poliisin vähäisiä resursseja ei ”tuhlataisi” tällaiseen toimintaan, joka ei ehkä palvele valtakunnallisesti kansalaisia kovinkaan laajasti, mutta syö silti paljon aikaa.

6 LOPPUTULOKSET JA POHDINTAA

Olen opinnäytetyössäni lähteiden avulla selvittänyt taustaksi, että mitä on poliisiin virka-apu ja mitä on mielenterveyslain 31 §:n mukainen virka-apu. Olen selvittänyt virka-avun käsitettä etenkin poliisilain ja mielenterveyslain sekä näiden lakien lainvalmisteluasiakirjojen avulla. Poliisilakia olen erityisesti avannut käyttäen apuna Helminen ym. Poliisilaki-teosta sekä Rantaeskolan Poliisilain kommentaaria. Poliisin virka-apua ja virka-avun käsitettä olen käsitellyt luvussa kaksi. Mielenterveyslain 31 §:n mukaista virka-apua olen käsitellyt hie- man laajemmin luvussa kolme.

Mielenterveyslakia vuodelta 1990 on uudistettu viime vuosina monilta osin. Opinnäytetyössä käyttämässäni lainvalmisteluasiakirjoissa on usein mainittu lain kokonaisuudistuksen tarpeellisuus. Myös eduskunnan oikeusasiamies Jääskeläinen on ottanut kantaa siihen, että mielenterveyslaki on tulkinnanvarainen ja se vaatisi uudistamista sen puutteellisuuden vuoksi. Virka-avun pyytämisen osalta on ongelmia etenkin ns. keikkalääkäreiden toimiessa terveyskeskuksissa esimerkiksi haja-asutusalueilla. Lainmuutoksella vuonna 2014 saatiin lakiin muutos, että tarkkailulähetteen kirjoittavan lääkärin ei tarvitse olla virkasuhteinen, mutta edelleenkin virka-apua pyytävän lääkärin tulee olla virkasuhteinen. Päätöksessä on sinällään ristiriita, sillä välttämättä virkasuhteista lääkäriä ei aina kiireessä tavoiteta. Onko myöskään sallittua, että toinen lääkäri laatii tarkkailulähetteen ja takapäivystäjänä toimiva virkasuhteinen lääkäri tekisi virka-apupyynnön näkemättä potilasta eli tarkkailulähetteen

kirjoittaneen, laillistetun lääkärin pyynnöstä. Tätä on myös eduskunnan oikeusasiamies Jääskeläinen pohtinut lausunnossaan sosiaali- ja terveysministeriölle mielenterveyslain muuttamisesta (EOA 13.2.2013).

Mielenterveydelliset ongelmat ovat myös lisääntyneet nuorten ja nuorten aikuisten joukossa ja ovat edelleen lisääntymässä. Turun yliopiston lastenpsykiatrian tutkimuskeskuksessa tehdyn tutkimuksen mukaan nuorille erikoissairaanhoidossa annettujen masennusdiagnoosien määrä on kasvussa. (Turun yliopiston mediatiedote). Myös terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan 20-25 % nuorista kärsii jostain mielenterveysongelmasta ja ne ovat koulu- ja nuorten yleisimpiä terveysongelmia. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos). Mahdollisesti tällä on vaikutusta tulevaisuudessa, että myös tahdosta riippumattomat hoitoon ohjaukset lisääntyvät ja täten myös virka-apupyynnöt lisääntyvät. Tämä taas johtaa siihen, että poliisien resursseja tarvitaan yhä useammin kuljetuksissa avustamisessa, ellei esimerkiksi lailla voitaisi mielenterveyslain mukaista virka-apua siirtää ulkopuolisen toimijan vastuulle.

Miten mielenterveyslain 31 §:n mukainen virka-apupyyntö etenee Pohjanmaan poliisilaitoksella ja paljonko mielenterveyslain 31 §:n 1 momentin mukaisia virka-aputehtäviä on Pohjanmaan poliisilaitoksella ja etenkin Etelä-Pohjanmaan alueella?

Pohjanmaan poliisilaitoksen käytäntöä olen selvittänyt luvussa viisi. Pohjanmaan poliisilaitokselta saamani vuonna 2018 pidetyn yhteistyöpalaverin materiaalin perusteella sain selkeän kuvan siitä, miten virka-apupyyntö etenee Pohjanmaan poliisilaitoksen alueella. Sain myös arvokasta tietoa käytännöstä haastatteleamalla yleisjohtaja, tilannekeskuksen komisario Pauli Latvasta. Myöhemmin vielä sain sähköpostitse tarkentavia vastauksia liittyen virka-apupyyntölomakkeeseen ja tilastoihin.

Lisäksi ajoin tilastot Poliisin valtakunnallisesta tulostietojärjestelmä PolStatista, joista selviää mielenterveyslain 31 §:n 1 momentin mukaisten virka-apupyyntöjen määrä sekä niihin käytetty keskimääräinen aika Etelä-Pohjanmaan alueella vuosina 2017-2019 (tilanne 5.9.2019 asti). Tämän lisäksi ajoin vuosilta 2017-2018 vertailuksi järjestelmästä kotihälytysten määrän ja niihin käytetyn keskimääräisen ajan. Mielenterveyslain 31 §:n mukaisten virka-apupyyntöjen määrä vuosittain on suhteellisesti pieni muihin poliisin tehtäviin nähden.

Käytetyn aineiston perusteella selviää, että virka-avun antaminen mielenterveyslain 31 §:n mukaisesti toimii nykyisin suhteellisen hyvin Pohjanmaan poliisilaitoksen alueella. Virka-apupyyntöjen määrä on pysynyt viiden vuoden ajan melko tasaisena. Virka-aputehtäviin käytetty keskimääräinen aika on sama kuin esimerkiksi keskimäärin kotihälytykseen käytetty aika. On kuitenkin huomioitava, että pitkä matka voi aiheuttaa poliisiresurssin pitempiaikaisen tarpeen ja tällöin kuljetuksen avustamistehtävässä oleva partio on poissa muista tehtävistä.

Myös henkilökunnan vaihtuvuus terveyskeskuksissa voi aiheuttaa pientä viivettä, jotta uudet lääkärit oppivat käytännön. Komisario Latvasen haastattelussa tulikin hyvin esille informaatiosuhteen kulun tärkeys ja yhteiset tiedotustilaisuudet. Niitä on tarvetta järjestää ehkä useamminkin. Oma mielipiteeni on myös, että johdon väliset tilaisuudet eivät yksistään riitä, vaan myös partiossa toimivien poliisien olisi hyvä olla mukana kuulemassa kunkin toimijan näkökantoja. Alun perin tämä tutkimus lähti liikkeelle keskusteluista, koska kenttäpartiot eivät välttämättä aina ymmärtäneet virka-avun tarpeellisuutta tai syytä. Yhteistyön ja tiedotuksen merkitystä ei voi koskaan korostaa liikaa. Myös aiempien tutkimusten perusteella on selvää, että yhteistyötä ja tiedotusta tulee lisätä, jotta ”puhuttaisiin samaa kieltä”, kuten jo Sipola ja Sainio ovat todenneet oman opinnäytetyönsä tutkimustuloksissa (Sipola ja Sainio 2017, 59).

Olisiko mielenterveyspotilaan kuljetuksen avustamisessa mahdollista käyttää ulkopuolista toimijaa? Tarkastelussa ensihoito ja yksityiset turvallisuuspalvelut.

Julkinen valta ja erityisesti merkittävä julkinen valta nousi tutkimusta tehdessä usein pääosaan. Poliisi on virkamies ja käyttää julkista valtaa. Julkisen vallan käytön on perustuslain 2 §:n 3 momentin mukaan perustettava lakiin. Poliisin virka-apu on luokiteltu merkittäväksi julkiseksi vallaksi, koska poliisilla on toimivaltuuksia puuttua yksilön perusoikeuksiin ja käyttää voimakeinoja, joita muilla viranomaisilla ei samassa laajuudessa ole. Perustuslain 2 luvun 7 §:ssä säädetään, että jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, ja että koskemattomuuteen ja turvallisuuteen ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta.

Perustuslain mukaan merkittävää julkista valtaa voi käyttää vain viranomainen eikä sitä voi laillakaan siirtää yksityiselle toimijalle. Myös virka-avun pyytäminen on mielenterveyslain lainvalmisteluasiakirjoissa luokiteltu merkittäväksi julkiseksi vallaksi ja sitä voi pyytää vai

virkasuhteessa oleva lääkäri. Perustuslakivaliokunta on sen sijaan katsonut (PeVL 5/2014), että M1-lähetteen laatimisella ei ole sellaisia oikeusvaatimuksia, että sitä voitaisiin pitää merkittävän julkisen vallan käyttönä, vaikka tarkkailulähetteen laativa lääkäri puuttuu yksipuolisesti toisen henkilön oikeusasemaan, lähinnä potilaan henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen.

On siis selvää, että mikäli mielenterveyslain mukainen virka-apu katsotaan olevan merkittävää julkisen vallan käyttöä, ei mielenterveyslain 31 §:n mukaista virka-apua voi ulkoistaa yksityiselle toimijalle. Se, että tarkkailulähetteen kirjoittaminen määritellään ”vain” julkisen vallan käytöksi ja siten voitiin lailla siirtää myös muulle laillistetulle lääkärille kuin virkasuhteiselle, antaisi se ehkä mahdollisuuden pohtia jatkossa myös sitä, että voisiko sama laillistettu lääkäri myös pyytää M1-potilaan kuljetuksessa avustamista ja edelleen sitä, että voisiko avustamisen/ turvaamisen hoitaa myös joku muu toimija kuin poliisi. Mikäli joku muu kuin poliisi antaisi virka-apua, tulee toimijalla olla viranomaisstatus.

Pääasia mielenterveyslain mukaisessa virka-avussa on kuitenkin potilaan nopean hoidon saaminen, vaikka kyse onkin puuttumisesta henkilön perusoikeuteen eli henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. Toisaalta perusoikeuksissa määrätään myös oikeus turvallisuuteen eli henkilön saattaminen nopeasti hoitoon - vaikkakin tahdonvastaisesti - turvaa hänen ja myös läheisten perusoikeudet.

Itsemääräämislainsäädäntöä yritettiin 2018 uudistaa säätämällä asiakas- ja potilaslaki, jolla olisi annettu mm. ensihoidolle rajoitettuja voimankäyttöoikeuksia potilaita kohtaan, mutta lakiluonnos sai lausuntokierroksella niin paljon palautetta muutostarpeista, että lakiesityksen käsittelyä jatketaan. Lakiesityksellä on vahva kytkös perustuslakiin ja mm. merkittävää julkista valtaa sisältävien tehtävien hoitamiseen.

Tutkimus osoittaa, ettei yksistään ensihoidon vastuulle voitaisi nykytilanteessa siirtää tahdosta riippumattoman hoitoon ohjaamista. Myös Suomen ensihoitoalan liitto katsoi omassa lausunnossaan edellä mainitusta asiakas- ja potilaslaista, että lakiluonnos edellyttäisi koulutusta, jota ei ole olemassa, ja se on merkittävä ongelma sekä ensihoidon työturvallisuuden että potilasturvallisuuden kannalta.

Ensihoitopalvelun pääasiallinen tehtävä on turvata potilaan hoito tapahtumapaikalla sekä mahdollisen kuljetuksen aikana. Ensihoidon tulosityksikön kenttäjohtajan haastattelussa ja myös käytetyistä lähteistä, käy selväksi, että ensihoidon tulee hoitua yhteistyössä ja ymmärryksessä potilaan kanssa. Tämä turvallinen ja luotettava tilanne on myös perusta hyvälle hoidolle jatkossa.

Nykykäytännön mukaan kaikissa pelastuslaitoksissa ei henkilökunnalle myöskään tehdä turvallisuusselvitystä, joten pahimmissa skenaarioissa myös rikostaustainen henkilö voisi saada voimankäyttöoikeuksia, mikäli ensihoitopalveluiden toimivaltuuksia lisättäisiin.

Ainoana hyvänä puolena siinä, että ensihoito yksin hoitaisi tahdonvastaisen hoitoon toimitamisen, näkisin nopean hoidon saannin ja hoitoon toimitamisen, mikäli on kyse tilanteesta, että ensihoito joutuisi odottamaan poliisipartiota kauempaa paikalle. Tällainen tilanne voisi tulla kyseeseen haja-asutusalueella, jossa poliisien toiminta- ja päivystysalueet ovat laajoja. Tämäkin ongelma kuitenkin ratkeaisi, mikäli poliisien resurssit olisivat riittävät koko maassa.

Myös Honkanen, joka on tehnyt opinnäytetyönsä poliisiin ja ensihoidon yhteistyöstä virkaaputehtävällä mielenterveystieteen perusteella, on yhteenvedossaan todennut, että vaikka ensihoitajien toimivaltuuksia lisättäisiin, ei se ratkaisisi kuitenkaan kaikkia käytännön työssä esiintyviä ongelmia. Hän myös toteaa, että järkevintä on ylläpitää poliisien resurssit sellaisella tasolla, että se mahdollistaisi virka-apun antamisen kohtuullisessa ajassa koko Suomessa. (Honkanen 2017, 30-31.) Myös poliisiylijohtaja Seppo Kolehmainen on todennut, että tarvitsemme lisää poliiseja. ”Kyky turvata kaikkia kaikkina aikoina tarkoittaa tietysti sitä, että meillä on riittävästi voimavaroja Hangosta Nuorgamiin” (Kolehmainen 2019).

Laki yksityisistä turvallisuuspalveluista tuli uudistettuna voimaan 1.1.2017. Samaan aikaan tehtiin muutoksia myös lakiin poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta. Lainvalmistelussa kiinnitettiin erityisesti huomioita julkisen vallan käyttöön. Perustuslakivaliokunta on lausunnoissaan ottanut kantaa siihen, että sääntely ei saa merkitä poliisitoiminnan osittaistakaan yksityistämistä. Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 6 §:ään tuli selkeästi maininta, että kyse on vain tilapäisestä järjestelystä.

Perustuslakivaliokunta kiinnittää lausunnossaan huomiota myös siihen, että vartijoiden ja järjestyksenvalvojen koulutus vaihtelee Suomessa huomattavasti, joten vartijoiden ja järjestyksenvalvojen toimivaltuuksia koskevaa lainsäädäntöä kehitettäessä on syytä ottaa huomioon, että laajemmat tehtävät ja toimivaltuudet edellyttävät perusteellista koulutusta tehtäviin.

Poliisihallitus piti kuitenkin lausunnossaan edellä mainittuun asiakas- ja potilaslakiluonnokseen poliisitoiminnan kannalta kehittämisen arvoisena sitä, että yksityisen turvallisuusalan käyttömahdollisuuksia selvitetään. Poliisihallituksen mielestä sääntelyn tulisi kuitenkin näiltä osin olla selkeää ja yhdenmukaista yksityistä turvallisuusalaa koskevan muun sääntelyn kanssa. Tämän lisäksi tulisi tarkoin selvittää, mikä rooli yksityisellä turvallisuusalalla on etenkin, kun kyse on potilaan tai asiakkaan perusoikeuksien rajoittamisesta. Erityisesti kuljetusten osalta olisi huomioitava, että onko yksityisen turvallisuusalan tehtävä ainoastaan avustaa ja tukea, vai toimia itsenäisesti. Jälkimmäisessä voi olla kyse merkittävästä julkisen vallan käytöstä, jollaista voidaan perustuslain 124 §:n mukaan antaa vain viranomaiselle.

Vaikka aineiston perusteella tutkimuksesta käy ilmi, että mielenterveyslain 31 §:n mukaisia virka-apupyynnöjä tulee suhteellisesti vähän muihin tehtäviin nähden, sitovat ne kuitenkin poliisiresursseja pitkiksikin aikaa etenkin alueilla, joissa on pitkät välimatkat. Mielenterveyslain 31 §:n mukaiset virka-apupyynnöt ovat erilaisia ja suuressa osassa poliisin läsnäolo ei ehkä olisi tarpeellista, mutta on myös tehtäviä, jolloin poliisin toimivaltuuksia tarvitaan. Jotta M1-potilaan kuljetuksen turvaamista tai kuljetuksessa avustamista voisi hoitaa esim. yksityinen turvallisuusalan toimija, vaatii se lainmuutosta siltä osin, että tehtävää ei katsottaisi merkittävää julkista valtaa sisältäväksi tehtäväksi, jolloin se voitaisiin lain muutoksella antaa myös yksityiselle toimijalle. Samassa yhteydessä laissa tulee vaatia tällaista tehtävää hoitaville erityiskoulutusta toimivaltuuksien lisääntyessä. Tällä muutoksella mahdollistettaisiin poliisien resursseja muihin tehtäviin.

Edellä on tullut selkeästi myös esille, että sekä ensihoidon että yksityisten turvallisuuspalveluiden toimivaltojen lisääminen edellyttää laajaa ja perusteellista erityiskoulutusta. Löytyisikö siihen resursseja ja millä aikavälillä? Toteutuisiko myös tasavertainen koulutus valtakunnallisesti? Itsemääräämislainsäädännön uudistamishankkeessa on syytä jatkovalmisteluissa perustuslaillisten oikeuksien toteutumisen lisäksi myös tutkia lain täytäntöönpanon

mahdollisuuksia käytännössä. Lain valmistelussa tulee ottaa huomioon käytännön toimijoiden mielipiteet, valmiudet ja resurssit.

LÄHTEET

Ahola, Joonas 2017: Laki yksityisistä turvallisuuspalveluista. Kenttämuistio yksityisistä turvallisuuspalveluista annetusta laista sekä toimintaohjeita viranomaisen kanssa toimimiseen. Poliisiammattikorkeakoulu, AMK. Opinnäytetyö.

Asiakas- ja potilaslakiluonnos, 2018. Sosiaali- ja terveysministeriö. Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi uudeksi asiakas- ja potilaslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Luettavissa: <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI>
Luettu 12.10.2019.

Boucht, Johan ja Frände, Dan 2019: Suomen rikosoikeus. Rikosoikeuden yleisten oppien perusteet. 2. uudistettu painos. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 29/2019. Suom. Wahlberg, Markus. Tampere.

EK 57/2010 vp. Eduskunnan kirjelmä. Eduskunnan työn lopettaminen, rauenneet asiat ja eduskunnan kokoontuminen.

EOA 13.2.2013. Eduskunnan oikeusasiamies Petri Jääskeläinen: Lausunto mielenterveyslain muuttamisesta sosiaali- ja terveysministeriölle. Dnro 46/5/13.

EOAK/2459/2016. Eduskunnan oikeusasiamies Petri Jääskeläisen ratkaisu tiedusteluun mielenterveyslain 22 d §:n tulkinnasta.

Haikansalo, Anu ja Korander, Timo 9/2017: OPINNÄYTETYÖOHJE. Opinnäytetyön prosessi, toteutus ja arviointi poliisi (ylempi AMK) -tutkinnossa. Poliisiammattikorkeakoulu.

HaVM 57/2014 vp. Hallintovaliokunnan mietintö. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yksityisistä turvallisuuspalveluista sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 201/1989 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle mielenterveyslaiksi.

HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 57/1994 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle poliisilaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 69/2001 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yksityisistä turvallisuuspalveluista sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 224/2010 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle poliisilaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 335/2010 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi mielenterveyslain muuttamisesta.

HE 199/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi mielenterveyslain muuttamisesta.

HE 22/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yksityisistä turvallisuuspalveluista sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

Helminen, Klaus & Kuusimäki, Matti & Rantaeskola, Satu 2012: Poliisilaki. Helsinki, Talentum.

Hietaharju, Päivi & Nuuttila, Mervi 2010: Käytännön mielenterveystyö. Helsinki, Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Hietanen, Janne 2017: Poliisin ja yksityisen turvallisuusalan yhteistyö – laadullinen tutkimus. Poliisiammattikorkeakoulu, AMK. Opinnäytetyö.

Hirvonen, Ari 2011: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsinki. Luettavissa:

https://www.helsinki.fi/sites/default/files/atoms/files/hirvonen_mitka_metodit.pdf

Honkanen, Vili 2017: Poliisin & ensihoidon yhteistyö virka-aputehtävällä mielenterveystyön perusteella 2017. Poliisiammattikorkeakoulu, AMK 20142A. Opinnäytetyö.

Kananen, Jorma 2008: Kvali. Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 93.

Kolehmainen, Seppo 2019: Turvallisuus on kansallinen menestystekijä. Luettavissa:

<https://turvallisuuskomitea.fi/turvallisuus-on-kansallinen-menestystekija/>

Luettu 13.10.2019.

Kuisma, Markku & Holmström, Peter & Nurmi, Jouni & Porthan, Kari & Taskinen, Tuomas 2013: Ensihoito. 3.-4. painos. Helsinki, Sanoma Pro Oy.

Latvanen, Pauli 2018: Mielenterveystyön mukaiset virka-avut. Yhteistyöpalaveri Seinäjoki 19.2.2018. Pohjanmaan poliisilaitos. Tilannekeskus.

Mäenpää, Olli 2017: Yleinen hallinto-oikeus. Helsinki. Alma Talent.

Ohje ensihoitopalvelun palvelutasopäätöksen laatimiseksi 2017: Sosiaali- ja terveysministeriö. Julkaisuja 2017:14.

Partanen, Mikko 2018: Lakiluonnos tuli puskista – Mitä pirua STM? Systole. Suomen ensihoidon tiedotus Oy. Ensihoidon erikoislehti. Luettavissa:

<http://www.systole.fi/index.php/422-lakiluonnos-tuli-puskista-mitä-pirua-stm>

Luettu 13.10.2019.

PeVL 28/2001 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yksityisistä turvallisuuspalveluista sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

PeVL 5/2014 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi mielenterveystyön muuttamisesta.

PeVL 22/2014 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yksityisistä turvallisuuspalveluista sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

POL-2018-21885. Poliisihallituksen lausunto asiakas- ja potilaslain luonnoksesta 7.9.2018.

Poliisi.fi. Luettu 6.9.2019.

Poliisin valtakunnallinen tulostietojärjestelmä (PolStat).

Rantaeskola, Satu (toim.) 2014: Poliisilaki – kommentaari, oppikirjat 23. Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere.

Sipola, Siru – Sainio, Tiina 2017: SISÄ-SUOMEN POLIISIN JA PSHP:N VIRKA-APU-YHTEISTYÖN KEHITTÄMINEN Mielenterveyslakiin perustuvan virka-apuyhteistyön vahvuudet ja ongelmat. Poliisiammattikorkeakoulu, AMK. Opinnäytetyö.

Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://stm.fi/ensihoito>
Luettu 8.9.2019.

StVM 3/2014 vp. Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi mielenterveyslain muuttamisesta.

Suomen ensihoitoalan Liitto ry. Lausunto koskien luonnosta hallituksen esitykseksi asiakas- ja potilaslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi 13.9.2018.

<https://sehl.fi/suomen-ensihoitoalan-liiton-lausunto-koskien-luonnosta-hallituksen-esitykseksi-asiakas-ja-potilaslaiksi-ja-eraiksi-siihen-liittyviksi-laeiksi/>

Luettu 13.10.2019.

Tahdosta riippumaton hoito. Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto. Valvira.

<https://www.valvira.fi/terveydenhuolto/hyva-ammatinharjoittaminen/mielenterveys>

Luettu 17.8.2019.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Nuorten mielenterveyshäiriöt.

<https://thl.fi/fi/web/mielenterveys/mielenterveyshairiot/nuorten-mielenterveyshairiot>

Luettu 12.9.2019.

Tiedote 63/2018. Sosiaali- ja terveysministeriö. Luettavissa:

https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/uudella-lainsaadannolla-halutaan-vahvistaa-ihmisten-itsemaaramisoikeutta-sosiaali-ja-terveydenhuollon-palveluissa

Luettu 13.10.2019.

Tiedote 145/2018. Sosiaali- ja terveysministeriö. Luettavissa:

https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/itsemaaramisoikeutta-vahvistavan-lakikokonaisuuden-valmistelu-jatkuu-asiakas-ja-potilaslaki-ei-ehdi-eduskuntaan-talla-hallituskaudella

Luettu 13.10.2019.

Turun yliopiston mediatiedote 5.9.2019. Yhä useampi nuori saa masennusdiagnoosin.

<https://www.utu.fi/fi/ajankohtaista/mediatiedote/yha-useampi-nuori-saa-masennusdiagnoosin> Luettu 12.9.2019.

Valviran lausunto 2018. Dnro V/31854/2018. Hallituksen luonnos uudeksi asiakas- ja potilaslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

Virtanen, Tuomas 2017: Yksityisen turvallisuusalan toimijat sosiaali- ja terveydenhuollon toimipisteissä. Hoitotyössä avustamista vai hoitotyön turvaamista. Poliisiammattikorkeakoulu, AMK. Opinnäytetyö.

LIITTEET

Liite 1: M1-lomake, Sosiaali- ja terveysministeriön vahvistama lomake

Liite 2: Virka-apupyyntölomake, Pohjanmaan poliisilaitos

TARKKAILULÄHETE

Lomake M1

Tahdostaan riippumatta psykiatriseen sairaalahoitoon esitettävästä henkilöstä

I. Tutkitun henkilötiedot	Sukunimi	Aikaisemmat sukunimet
	Etunimet	
	Henkilötunnus	Kotipaikka
	Osoite	
	Tutkitun tunnistaminen ☐ tuntee ennestään ☐ henkilöllisyys varmistettu virallisesta henkilötodistuksesta (passi tai henkilökortti) ☐ muu tapa, mikä? _____ ☐ tutkittua ei voitu tunnistaa	
Laillisen edustajan tiedot (jos tiedot saatavilla)	Laillinen edustaja on tutkitun	
	☐ edunvalvoja edunvalvontamääräys koskee ☐ henkilöä koskevia asioita ☐ taloudellisia asioita	
	☐ huoltaja ☐ muu laillinen edustaja (esim. edunvalvontavaltuutettu, valtuutettu) kuka? _____	
	Nimi	Puhelinnumero
	Osoite	
☐ Tutkittu on otettu sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan Sosiaalihuollosta vastaava toimielin: _____		
Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän nimi ja puhelinnumero		
Lähiomaisen / muun läheisen tiedot (jos tiedot saatavilla)	Henkilö on tutkitun	
	☐ lähiomainen, sukulaisuussuhde? _____ ☐ muu läheinen, kuka? _____	
	Nimi	Puhelinnumero
Osoite		

2.
Esitiedot

Esitiedot mielisairaudesta tai alle 18-vuotiaan henkilön vakavan mielenterveyden häiriön oireiden alkamisesta ja kehittymisestä sekä aikaisemmista hoitovaiheista

Esitietojen antaja

**3.
Kliinisessä
tutkimuksessa
tehdyt
havainnot**

Tutkimuspäivä ____ / ____ _____

Psyykinen nykytila

Nykyinen lääkehoito

Somaattiset sairaudet, jotka tulee ottaa huomioon

**4.
Perustelut
tarkkailuun
lähtämiseen**

(Kuvailtava, miten kukin mielenterveystilain 8 §:n mukainen arvioitava seikka ilmenee tutkitun kohdalla.)

Mielisairaus (8 § 1 mom.) tai alle 18-vuotiaan henkilön vakava mielenterveyden häiriö (8 § 2 mom.)

Hoidon tarve (vähintään yksi kohta kolmesta perusteltava):

- Mielisairauden (8 § 1 mom.) tai sairauden (8 § 2 mom.) olennainen paheneminen

- Oman terveyden tai turvallisuuden vakava vaarantuminen

- Muiden henkilöiden terveyden tai turvallisuuden vakava vaarantuminen

	Perustelut sille, miksi muut mielenterveyspalvelut ovat soveltumattomia (8 § 1 ja 2 mom.) tai riittämättömiä (8 § 1 mom.)
5. Johtopäätökset	<p>Edellä olevan perusteella katson, että tutkittu todennäköisesti täyttää mielenterveyslain 8 §:n edellytykset, koska hän on</p> <p>1) ☐ mielisairas ja mielisairautensa vuoksi hoidon tarpeessa siten, että (8 § 1 mom.) ☐ alle 18-vuotias ja vakavan mielenterveyden häiriön vuoksi hoidon tarpeessa siten, että (8 § 2 mom.)</p> <p>2) hoitoon toimittamatta jättäminen pahentaisi olennaisesti hänen vaarantaisi vakavasti hänen vaarantaisi vakavasti muiden henkilöiden</p> <p>☐ mielisairauttaan (vain 8 § 1 mom.) ☐ sairauttaan (vain 8 § 2 mom.)</p> <p>☐ terveyttään ☐ turvallisuuttaan</p> <p>☐ terveyttä ☐ turvallisuutta</p> <p>3) ja muut mielenterveyspalvelut ☐ eivät sovellu käytettäväksi (8 § 1 ja 2 mom.) ☐ ovat riittämättömiä (vain 8 § 1 mom.)</p>
6. Päiväys ja allekirjoitus	<p>Toimintavelvollisuus tarkkailulähetteen laatimiseen on terveyskeskuksessa työskentelevällä virkasuhteisella lääkäriä sekä sairaanhoitopiiriin hoitaessa terveyskeskuksen päivystyspalvelut sairaanhoitopiiriin palveluksessa olevalla päivystyksessä toimivalla virkasuhteisella lääkäriä. Tarkkailulähetteen voi laatia myös julkisessa tai yksityisessä terveydenhuollossa toimiva muu laillistettu lääkäri.</p> <p>Mielenterveyslain 8 §:ssä tarkoitetut edellytykset tutkitun tahdosta riippumattomaan hoitoon ovat todennäköisesti olemassa, minkä kunniani ja omantuntoni kautta vakuutan</p> <p>Päivämäärä Paikka</p> <p>Tutkimuksen suorittajan allekirjoitus</p> <p>Tutkimuksen suorittajan työskentelypaikka tutkimuksen tekohetkellä (päivystyksyksikkö, osasto tms. yksilöitynä) ja puhelinnumero Nimen selvennys, arvo, virka-asema/ammattinimike, yksilöintitunnus ja työpaikka</p>

Virka-apupyyntö poliisille

Vastaanottaja: Pohjanmaan poliisilaitos
Tilannekeskus fax: XX-XXXX

____ / ____ 20____

- Pyydän poliisiin virka-apua alla mainitun henkilön kuljetuksen avustamiseksi ja turvaamiseksi Mielenterveyslaki 5 luku 31 § 1 mom. perusteella (lääkärin allekirjoitus)
- Potilaan palauttamiseksi tai toimittamiseksi sairaalaan, Mielenterveyslaki 5 luku 31 § 2 ja 3 mom. (mihin, sairaala tms. yliviivaa tarpeeton, lääkärin allekirjoitus)
- Muu syy (lainkohta mainittava, jos tiedossa): Lainkohta:
Pyydetty toimenpide
esim. kadonnut henkilö, Poliisiasetus 14§ (kuka tahansa voi pyytää/allekirjoittaa virka-avun)

Pyynnön voimassaoloaika

 pvm ____ / ____ 20____ toistaiseksi, kunnes toimenpide on suoritettu (päiväys tai alleviivaus)

Asiakkaan nimi

Henkilötunnus

Osoite

Puhelinnumero

Pakolliset perustelut pyynnölle, syy ja terveysviranomaisten aiempi toiminta (mm. terveydenhuoltohenkilön paikalla käynti, aiempi kuljetusyritys, väkivaltaisuuksien kuvaus tai muu vastaava lain tarkoittama syy, avustaminen, palauttaminen, tutkimukseen toimittaminen, henkilön suojaaminen tms.)

Virka-apua pyytävän allekirjoitus (Lääkäri)

Nimen selvennys ja puhelinnumero (pakollinen)

Ohjeet lääkärille: Täytä aina kirjallinen pyyntö ja faksaa se heti poliisille (faksinumero xx-xxxx), jotta poliisi voi tehdä päätöksen virka-avun antamisesta; **lääkärin toimesta tehty kirjallinen virka-apupyyntö on lainkohtineen ja sanallisine perusteluineen pakollinen, se on virka-avun laillinen edellytys**. Soita poliisille (Pohjanmaan poliisin tilannekeskus: xxxx-xxxx) ennen faksin lähettämistä. Ilmoita hätäkeskukseen 112. Muista aina perua virka-apupyyntö kun tarve lakkaa. Poliisi ei ota sairaita tai terveydenhoidollista tarkkailua vaativia henkilöitä putkaan.

Yllä oleva virka-apupyyntö peruutetaan, syy

Päiväys ja allekirjoitus

____ / ____ 20____

Poliisin merkintöjä varten

Poliisin päätös

 Päätös: virka-apua annetaan Ei perusteita antaa

____ / ____ 20____

 Tehty S-ilmoitus

S-ilmoitusnumero _____

Päätöksen tekijä

Nimen selvennys ja virka-asema